

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
Přirodovědecká fakulta
Katedra geografie

POLITICKOGEOGRAFICKÉ PROBLÉMY ČEČENSKA

Diplomová práce

Bc. Mikuláš FIŠER

Studijní obor Regionální geografie
Prezenční studium

Vedoucí práce: RNDr. Miloš FŇUKAL, PhD.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů pod vedením RNDr. Miloše Fňukala, Ph. D.

V Olomouci dne2016

.....

Bibliografický záznam:**Autor (osobní číslo):** Mikuláš Fišer**Studijní obor:** Regionální geografie**Název práce:** Politickogeografické problémy Čečenska**Titeloftheses:** Politico-geographical problems of Chechnya**Vedoucí práce:** RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.**Rozsah práce:****Abstrakt:**

Dvacáté století se stalo synonymem epochy nejhlubších sociálních střetů a nejrůznějších válečných konfliktů, které kdy lidé rozpoutali téměř na všech světových kontinentech. Některé z nich dodnes přetrvávají v nedořešené, v latentní, „spící“ formě. K těmto můžeme přiřadit politicko-geografické problémy Čečenska, které se v různých časových intervalech a v závislosti na měnící se vnitropolitické situaci Ruské federace, jejíž je tato malá severokavkazská země dosud součástí, i na globálně politické atmosféře ve světě, vynořují s cílem i nadějí upozornit na naléhavost jejich řešení. Tato práce se snaží na základě sociologické teorie konfliktu a historických a geografických realit podat ucelený přehled příčin politicko-geografických problémů Čečenska, souvisejících s permanentním čečensko-ruským konfliktem. Zabývá se dosavadními více méně neúspěšnými strategiemi řešení tohoto konfliktu a v závěru předkládá možné strategické koncepce, které by mohly napomoci řešení tohoto vleklého sporu a nastartovaly změny pro další směřování a rozvoj této severokavkazské země.

Klíčová slova: konflikt, příčiny konfliktu, řešení konfliktu, válka, islám, Čečensko, Rusko

Abstract:

Twentieth century has become synonymous with the epoch of the deepest social conflicts and the most despicable of conflict that hen people started almost on all continents of the world. Some of them still remain in the unresolved, in a latent, "sleeping" form. To these we can as sign the politico-geographical problems of Chechnya, which in different time intervals and depending on the changing ternal political situation in the Russian federation, which is this little the north caucasian countries not yet part of, and to the globály political atmosphere in the world, emerge in order to even hope to draw attention to the urgency of their solution.

This works trying on the basis of the sociological theory of conflict and historical and geographical realities to give a comprehensive over view of the causes of the politico-geographical problems of Chechnya, associated with a permanent chechen-Russian conflict. It also deals with the more or less unsuccessful strategies to solve this conflict and at the conclusion presents possible strategic concepts that might help to resolve this protracted dispute, and jump-start ganges for the future direction and development of this the north caucasian country.

Keywords: conflict, cause of conlict, conflict resolution, war, islam, Chechnya, Russia

Tímto děkuji vedoucímu diplomové práce RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné připomínky, užitečnou metodickou pomoc a čas, který mi věnoval při vedení diplomové práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Mikuláš FIŠER
Osobní číslo: R130334
Studijní program: N1301 Geografie
Studijní obor: Regionální geografie
Název tématu: Politickogeografické problémy Čečenska
Zadávatel katedra: Katedra geografie

Zásady pro vypracování:

Cílem diplomové práce je analýza současných politicko-geografických problémů Čečenské republiky. Autor provede stručný historický exkurs do problematiky postavení tohoto území, zhodnotí jeho současně politicko-administrativní postavení a pokusí se identifikovat jeho zvláštnosti a hlavní politické a politicko-geografické problémy v souvislostech ruské vnitřní i zahraniční politiky.

Předbežná struktura práce:

- a) úvod
- b) cíle práce a pracovní hypotézy
- c) přehled literatury
- d) Čečenská republika - geografická charakteristika
- d) Územní a politické aspekty rusko-čečenských (se zaměřením na změny administrativního postavení a hranic), mezinárodně politické souvislosti konfliktu
- e) Vnitropolitický vývoj Čečenska (politické strany, jejich představy a strategie vztahu k Rusku, volby, hospodářské problémy)
- f) perspektivy dalšího vývoje
- g) Závěr

Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání

Rozsah pracovní zprávy: 20 000 - 24 000 slov

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Seznam literatury bude upřesněn v rámci předmětu Diplomová práce z geografie I.

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: 14. listopadu 2013

Termín odevzdání diplomové práce: 10. dubna 2015

L.S.

prof. RNDr. Janaj Ševčík, Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Zdeněk Ševčík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 14. listopadu 2013

Obsah:

1. ÚVOD.....	8
2. CÍLE PRÁCE, PRACOVNÍ HYPOTÉZY	9
3. METODIKA PRÁCE, PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	11
4. KONFLIKT A JEHO ŘEŠENÍ – teoretický rámec problematiky.....	13
4.1. Úvod do teorie konfliktů.....	13
4.2. Definice konfliktu a jeho klasifikace	14
4.2.1. Klasifikace podle charakteristiky subjektu	15
4.2.2. Klasifikace podle typu vztahů subjektu.....	16
4.2.3. Klasifikace z hlediska nástrojů konfliktu.....	16
4.2.4. Klasifikace z hlediska vztahů k realitě	16
4.2.5. Klasifikace z hlediska výsledných efektů	17
4.2.6. Klasifikace z hlediska oblasti nebo předmětného zaměření.....	17
4.3. Teorie konsensu, teorie konfliktu.....	17
4.3.1. Teorie konsensu	18
4.3.2. Teorie konfliktu	19
4.4. Příčiny konfliktů.....	21
4.5. Řešení konfliktů.....	22
5. CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ.....	28
5.1. Poloha.....	28
5.2. Obyvatelstvo.....	30
5.2.1. Náboženství.....	33
5.3. Ekonomika.....	33
6. HISTORICKÝ VÝVOJ ČEČENSKA DO KONCE 2. ČEČENSKÉ VÁLKY...36	
7. PŘÍČINY KONFLIKTU V ČEČENSKU.....	53
8. HLAVNÍ AKTÉŘI KONFLIKTU V ČEČENSKU.....	56
8.1. Vnitřní.....	56
8.2. Vnější.....	67
9. DOSAVADNÍ STRATEGIE ŘEŠENÍ KONFLIKTU.....	70
10. ZÁVĚR.....	74
11. SEZNAM POUŽITÉ LITERARURY A ZDROJŮ.....	77

1 ÚVOD

Téměř každý kontinent nebo region má svůj neuralgický bod. Evropa má „svůj“ Balkán, Blízký východ „svůj“ Jeruzalém, resp. Izrael a Palestinu, Pákistán údolí Svát. Pro Rusko tento neuralgický bod představuje Kavkaz. Výjimečnost tohoto místa výstižně popisuje jedna kavkazská legenda: „*Když Bůh rozdával půdu národům, předkové našich dnešních horalů vystrojili hody k jeho počtě, a proto přišli pozdě. Bůh jim tak musel věnovat půdu, kterou chtěl původně pro sebe – Kavkaz*“ (Souleimanov, 2011:21).

Kavkaz, mohutná horská hradba, tvoří přirozenou hranici nejen mezi Kaspickým a Černým mořem, ale je také považován za přírodní hranici mezi Evropou a Asií. Tento výjimečný velehorský masiv je zmiňován již v řeckých bájích, kdy Prométheus, bájný hrdina, který člověku přinesl oheň, měl být přikován ke skále Kavkazu. Přitažlivost a kouzlo těchto hor a jejich obyvatel se promítly i do děl velkých ruských spisovatelů: Lva Nikolajeviče Tolstého a Alexandra Sergejeviče Puškina. Oba krásy Kavkazu i horské kavkazské národy popisují ve stejnojmenných dílech *Kavkazský zajatec (Kavkazskij plennik)* – Tolstoj ve své novele, Puškin v poémě.

S Kavkazem, resp. s malou severokavkazskou republikou Čečensko a jeho obyvateli jsem se poprvé blíže „setkal“ na vernisáži výstavy fotografií sovineckého fotografa Jindřicha Štreita, který v roce 2003 navštívil čečenské uprchlické tábory v Ingušsku a dětská centra (*sadiki*) v hlavním městě Čečenska – Grozném. Štreit, mnohdy v nebezpečných situacích, zde nafotil tisíce černobílých snímků, které se staly základem pro výstavní kolekci i pro oceněnou fotografickou knihu, s totožným titulem „*Tak blízko, tak daleko*“. Jedním z editorů zmíněné knihy je Marta Fišerová, moje matka. Titulní fotografie knihy – malý chlapec, vyhlízející přes plot uprchlického tábora v Ingušsku svůj domov v Čečensku, vzdálený jen několik set metrů od hranice tábora – na kterou se dívám 12 let, mne přivedla k tomu, že jsem se tématem této diplomové práce začal zabývat podrobněji.

2 CÍLE PRÁCE, PRACOVNÍ HYPOTÉZY

Politický vývoj Čečenska byl v posledních dvou staletích značně komplikovaný. Jeho území prodělalo několik výrazných historických zvratů, které se projeví nejen změnami jeho politického statusu a hranic, ale v některých případech přímo ohrožovaly další existenci čečenského národa. Některé z těchto obrátů měly vnitropolitické příčiny, většina však byla spojena s aktivitami Ruska nebo jiných „vnějších“ aktérů. Konflikty v Čečensku měly nezářídka i mezinárodní dopady, ovlivňovaly bezpečnostní situaci v širokém prostoru od Černého po Kaspické moře a přirozeně ovlivnily i zahraničněpolitické vztahy Ruska. Vzhledem k šíři problematiky je pochopitelné, že tato práce nemůže postihnout problematiku tohoto neklidného regionu ve všech politicko-geografických detailech a souvislostech, ale může podrobněji analyzovat jen vybrané politicko-geografické problémy. Cílem práce proto bude:

- (pouze)stručně chronologicky popsat vývoj čečenského národa, zejména ve vztahu k teritoriálním administrativním jednotkám v oblasti, a to z historického, regionálně geografického, etnografického i náboženského pohledu,
- dále podrobněji analyzovat příčiny a průběh posledních dvou rusko-čečenských válek,
- identifikovat s použitím teorie konfliktů hlavní příčiny politicko-geografických problémů Čečenska a identifikovat roli vnějších i vnitřních faktorů,
- nastínit možné scénáře dalšího vývoje daného regionu a odhadnout jejich pravděpodobnost.

Práce by měla odpovědět například na otázky: Nakolik je Čečensko svojí geografickou polohou a nerostným bohatstvím pro Rusko strategicky významné? Bude Čečensko schopno při zachování současné situace (tj. setrvání ve svazku Ruské federace) spolupracovat s Kremlem a udržet si dlouho době stávající vysokou míru reálné autonomie? Bude se Čečensko jako součást Ruska schopno (v kontextu historické absence fungujícího státu jako garanta zákonnosti a při faktickém prorůstání organizovaného zločinu do veřejné správy) postupně zbavovat všudypřítomné korupce a vybudovat funkční státní instituce? Nahrává současná mezinárodní geopolitická situace (příklad Kosova, důsledky „arabského jara“, imigrační krize) dalším pokusům Čečenska bojovat za svou samostatnost? Jakou reakci lze očekávat od Ruska a mezinárodního

společensví v případě, že by se Čečensko pokusilo znovu dosáhnout nezávislosti?
Jakou roli hraje v „kadyrovském“ Čečensku islám, neprobíhá jeho „islamizace shora“?

Dalším cílem a skromným přáním autora je, aby tato diplomová práce alespoň malou měrou přispěla a obohatila dosud publikovanou literaturu a další informační zdroje vztahující se k danému tématu a regionu.

3 METODIKA PRÁCE, PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

Zkoumání daného tématu bude založeno na politicko-geografickém úhlu pohledu na daný region, tedy na jedné straně na popisu objektivně existujících geografických a historických reálií, které se bude snažit propojit s dosud známými a pravděpodobně odhadnutelnými politickými cíli a zájmy jednotlivých aktérů konfliktu, a to nejen lokálních, ale také vstupujících a ovlivňujících situací v regionu „zvenku“. Teprve takto získané a následně zkompileované informace nám umožní plasticky nahlédnout na povahu problémů a konfliktů Čečenska a vytvořit a předložit teoretické hypotézy možných řešení stávající situace v této části severokavkazského regionu. Od těchto stanovených základních metodologických postupů se potom odvíjí využití dostupné literatury a informačních zdrojů.

Tyto dvě základní linie jsou doplněny pro dokreslení plasticity zmínkou o „české stopě“ v průběhu dvou posledních rusko-čečenských válek. Z globálního hlediska se pravděpodobně může jevit vliv několika českých občanů na dění v Čečensku ve zmíněném časovém údobí jako marginální a téměř neviditelný. Nicméně dle mého názoru několik našich novinářů a humanitárních pracovníků lze taktéž považovat za aktéry, vstupujících do dění v místě konfliktu. Výsledky jejich profesní práce - přenos informací o dění v Čečensku (novináři Agentury Epicentrum) a distribuce humanitární pomoci a vybudování dětských center v Grozném a uprchlických táborech v Ingušsku (humanitární pracovníci Charity ČR a sdružení Berkat) – jednak umožnily české veřejnosti se dozvědět o válkách na severní straně Kavkazu, ale především pomohly přežít a ulehčit válečné útrapy několika stovkám čečenských rodin.

Jak již bylo zmíněno, práce je dělena do několika kapitol a podkapitol. Stěžejní a informačně vyčerpávající publikací, z níž bylo čerpány informace pro kapitoly, zabývající se historicko-geografickými reáliemi Čečenska, posledními dvěma válkami je kniha *Konflikt v Čečensku*. Minulost, současnost, budoucnost od Emila Souleimanova, která vyšla již podruhé v rozšířeném vydání. Publikace se zabývá podrobně jednotlivými historickými epochami vývoje čečenského národa až po současnost, odhaluje příčiny válek a konfliktů a dle mého názoru se snaží objektivně informovat o vztazích a vlivu Ruska na dění v regionu. Informace pro „historickou“ část

této práce jsem čerpal z obsáhlé práce Andreje Zubova, ruského historika a editora odborné publikace „Dějiny Ruska 20. století (díl II.)“ a dále z ruské publikace „Čečeni: Istorija i sovremenost“, kterou sestavil J. A. Ajdajev.

Dalším významným informačním zdrojem pro kapitoly zabývajícími se čečenskými válkami, dobou poválečnou a příčinami konfliktu je text autorů Emila Souleimanova, Tomáše Šmída a Eltaye Dilbaziho „Etnický konflikt v Čečensku“, který vyšel ve sborníku Etnické konflikty v postsovětském prostoru, publikace novinářů Carlotty Gallové a Thomase de Waala „Čečensko. Vítězství a prohry“ a práce Jurije Michaljoviče Baturina a kol. „Jelcinova epocha 1988-2000“. Cenné informace pro dokreslení postavení „obyčejného člověka“ v centru čečenských konfliktů přináší publicistické práce české novinářky Petry Procházkové (Aluminiová královna), slovenské novinářky Ireny Brežné (Vlčice ze Sernovodsku - Zápisky z Čečenska) a „Deník“ ruské novinářky Anny Politkovské. V seznamu literatury dále uvádím nejvíce citovaná periodika (Navýchod, PŘES, Mezinárodní politika), internetové servery (např.: cecna.cz, amo.cz, natoaktual.cz, watchdog.cz, e-polis.cz ad.) a texty publikované na on-line verzích sborníků, novin a časopisů.

Kapitola, věnující se teorii konfliktu, je zpracována ve srovnání s ostatními částmi této práce, ve stručnějším rozsahu. Přesto se domnívám, že může podat přehledný základ sociologického úhlu pohledu na definování příčin, důsledků i aktérů rusko-čečenských konfliktů. Základní pojmosloví této kapitoly je citováno ze „Slovníku sociologických pojmů“ Jana Jandourka. Pro účely a cíl této práce považuji za nejvhodnější a poskytující velmi ucelené uspořádání sociologických směrů a názorových proudů teorie konfliktu publikaci Františka Znebejánka „Sociologie konfliktu“, která na rozdíl od pojetí sociologie konfliktu Kellera mnohem více definuje a kategorizuje. Mnoho užitečných informací, pro tuto práci důležitých, lze najít práci v publikaci Vladimíra Proroka a Aleše Lísy „Teorie a praxe řešení politických konfliktů“ a „Politická sociologie. Politika a identita v proměnách modernity“ Karla B. Müllera. I v této kapitole jsou využity on-line publikované texty.

4 KONFLIKT A JEHO ŘEŠENÍ – TEORETICKÝ RÁMEC PROBLEMATIKY

4.1. Úvod do teorie konfliktu

Tato kapitola je věnována stručnému nástinu teoretického rámce hlavního tématu této diplomové práce, kterými jsou politické a geografické problémy Čečenska, které zůstávají dlouhodobě neřešené a periodicky generují konflikty. Kapitola se zabývá sociologickou teorií konfliktů, kdy „konflikt je považován za klíčový prvek společenského života a hnací silou sociálních změn“ (Jandourek, 2012:130)

Podobně jako je člověk tvor společenský, je i tvorem konfliktním, konflikty vytvářejícím. Všechny dochované záznamy od nejstarších civilizací jsou protkány příběhy střetů mezi jedinci, mezi člověkem a Bohem, resp. bohy, mezi společenskými skupinami, kmeny, národy a státy.

Vzhledem k tomu, v jaké šíři se konflikt dotýká myšlení, jednání a chování člověka a společnosti, stává se předmětem zkoumání (byť třeba jen okrajově) hned několika vědních disciplín: psychologie (vnitřní konflikty jedince), teologie (vnitřní konflikty člověka s Bohem, transcendentnem), sociologie (konflikt sociálních skupin) a politologie (konflikty mezi státy, mezinárodní).

Teorie sociálního konfliktu je chápána jednak jako teoretický pohled na společnost, jednak jako jedna z dílčích disciplín sociologie. V průběhu 20. století se staly společenské konflikty, zkoumání a znalost jejich řešení natolik potřebné, že se touto problematikou začala zabývat nová vědní disciplína – konfliktologie. „*Předmětem zkoumání konfliktologie jsou vznik, vývoj a řešení sociálních konfliktů, které vznikají mezi jednotlivými subjekty z důvodů odlišnosti jejich zájmů, hodnot, nebo chybné komunikace.*“ (Prorok, Lisa, 2011: 11).

Počátky teorie konfliktu můžeme nalézt v 19. století v sociálním darwinismu (od Darwina se zde přejímá teorie boje o přežití), rasově-antropologickém směru a marxismu (třídní protiklady, třídní boj, revoluční změna poměrů). Teorie konfliktu pak vzniká v 50. letech 20. století a navazuje na konsenzuální teorii Parsonsovu (kdy konsenzus je zárukou lidské soudržnosti a vše, co je proti konsenzu, je považováno za nebezpečné). Zatímco Talcott Parsons považoval konflikt pouze za negativní, jeho oponent Lewis Coser tvrdí, že konflikt může být jak negativní, tak pozitivní (Šubrt, 2010). Z výše zmíněných sociologických pohledů na společenský konflikt se odvíjejí dvě základní teoretické linie, a to:

- teorie konsenzu,
- teorie konfliktu.

Podle Proroka (2011) v současné době se při posuzování širšího kontextu konfliktů nejčastěji využívají typy metodologií, resp. metodologických přístupů, které se liší úhlem pohledu na povahu reality, roli konfliktů ve společnosti a samotnými reakcemi na konflikt:

- normativně-ontologická,
- empiricko-analytická,
- kriticko-dialektická,
- systémová.

4.2. Definice konfliktu a jeho klasifikace

Pojem „**konflikt**“ má svůj původ v latinském slově *conflictus*, tj. srážka, utkání, které pochází z latinského slovesa *confligo*, tj. bojovat, srazit se, přičemž předpona *noc* znamená vzájemné utkání dvou subjektů a slovesa *fligo* a *gere* lze přeložit jako *udeřit*. Slovník sociologických pojmů (Jandourek, 2012) definuje konflikt jako neslučitelnost zájmů, cílů nebo hodnot jednotlivců, sociálních skupin, organizací nebo států. Nicméně toto velmi obecné vymezení pojmu zdaleka nevystihuje širší a nejrůznější kategorizaci tohoto pojmu. Výstižně na tuto „obtížnou uchopitelnost“ významu pojmu konflikt poukazuje František Znebežánek ve své práci Sociologie konfliktu (2015).

Konflikt vzniká jako kritická reakce na stav, kdy dosavadní rovnováha už přestává být udržitelná. Může nastat situace, kdy nahromaděné neshody, vleklé a neřešené, se mohou ve společnosti akumulovat a eskalovat natolik, že vznikne potřeba a nutnost změnit stávající stav, respektive se stává potřebným ho nahradit jiným, pokud možno stabilně fungujícím stavem. Na úrovni celé společnosti lze procesy teorie konfliktu popsat jako např. sociální nepokoje či revoluci, na úrovni firmy se jedná např. o stávkou, na úrovni rodiny jako např. hádku apod.

Jak již bylo uvedeno, konflikt je zcela běžná součást lidského života a žádný člověk se mu nemůže a nedokáže vyhnout. Psychické stavy a procesy, které průběh konfliktů provázejí, popisuje psychologie. Ze sociologického hlediska je důležité si uvědomit, že konfliktní situace mohou být vytvářeny i formou tzv. sociálního tlaku, který nutí členy společnosti, aby se chovali tak, jak společnost očekává (volba určitých hmotných statků vyplývajících z příslušnosti k určité sociální skupině, nutnost

uspokojivého výděлку, diktát módy aj.). Tyto tlaky mohou vyvolávat permanentní napětí mezi členy společnosti, kterému někteří čelit dokážou a jiní se pod ním naopak hroutí, protože prostě nestačí tempu doby.

Aby bylo možné konfliktům rozumět a zvládat je, je nezbytná identifikace jejich jednotlivých strukturálních prvků, forem, v jakých se vyskytují, a jejich vývoje, protože to „poskytne možnost variantního pohledu na konflikty, a tím i nacházení alternativních řešení“ (Prorok, Lisa, 2011:31). Prorok dále uvádí základní parametry klasifikace konfliktů:

- podle subjektu a jeho činnosti,
- podle kvality a výsledků samotných konfliktů.

Následující popis možných klasifikací konfliktů se opírá o členění podle charakteristiky subjektu, typu vztahů subjektu, z hlediska nástrojů konfliktu a vztahů k realitě, dále pak z hlediska výsledných efektů a v poslední řadě z hlediska oblasti či předmětného zaměření.

4.2.1. Klasifikace podle charakteristiky subjektu

Vývoj a řešení konfliktů jsou podmíněny kvantitativní a kvalitativní charakteristikou subjektů konfliktu. Za důležitý aspekt považuje Prorok počet subjektů – přímých účastníků konfliktu a počet stoupců jednotlivých subjektů. Význam toho aspektu je dále závislý na obsahové charakteristice subjektu. Reálný dopad může mít jak organizovanost subjektu, tak jeho mocenská, nebo vlivová pozice. Počet zúčastněných subjektů v konfliktu potom určuje, zda se jedná o konflikt dvoustranný (přehlednější vzhledem k limitovanému počtu aktérů) nebo vícestranný (na jedné straně nepřehlednější, na druhé straně poskytuje větší prostor pro kompresní řešení mezi aktéry). Dvoustranný konflikt se může rozšířit na vícestranný, podobně jako vícestranný konflikt se může „redukovat“ díky možnosti utváření koalic na dvoustranný.

Počet a charakteristika stoupců jednotlivých aktérů konfliktu je podle Proroka důležitá především z hlediska požadavku získávání informací. Dále v případě institucionalizovaných subjektů poukazuje na důležitost znalosti jejich organizační struktury, systému rozhodování a mocenské pozice takovýchto aktérů.

4.2.2. Klasifikace podle typu vztahů subjektu

Toto klasifikační hledisko je založeno na skutečnosti, že „konflikt je vždy vztahovou záležitostí“ (Prorok, Lisa, 2011:33). Konflikty mají nejčastěji podobu *interpersonálních* (mezisubjektových) *konfliktů*. Aktéry pak mohou být jedinci, sociální skupiny, nebo instituce. Druhou variantou jsou *konflikty extrapersonální*, tj. odehrávající se mimo určitý subjekt, nicméně svými následky a řešeními tento subjekt ovlivňuje. Třetí alternativou je *konflikt intrapersonální*, který se odehrává uvnitř člověka, který se však může promítnout do jeho chování, a může tak vést ke konfliktu s dalšími aktéry.

4.2.3. Klasifikace z hlediska nástrojů konfliktů

Konflikty mohou mít různou podobu, závisující na využití konkrétních prostředků. Z toho hlediska lze konflikty rozdělit na *nenásilné a násilné*, přičemž jsou možné i varianty na pomezí těchto dvou alternativ. Procesem řešení *nenásilného konfliktu* může být diskuse, vyjednávání, vyčkávání, pasivita. Prorok poukazuje na skutečnost, že „konflikt v nenásilné formě může probíhat jen jevově“. Protože například vyjednávání může být spojeno s demonstrací síly, která subjekt soupeře nutí zaujmout pro něj oslabující pozici.

Násilný konflikt je spojen s použitím mocenských, silových prostředků, nebo s hrozbou jejich bezprostředního použití pro jeho řešení. Cílem násilného řešení konfliktu je eliminace protivníka, a to od jeho oslabení až k jeho úplnému zničení.

4.2.4. Klasifikace z hlediska vztahů k realitě

Subjekty, mezi kterými se odehrávají konflikty, nahlízejí na své vlastní vztahy z pohledu svých potřeb, hodnot a zájmů. Jejich důležitost pro subjekt spolu s jeho schopností analyzovat realitu vytváří jeho vnímání konfliktu. Představa subjektu o daném konfliktu může, ale také nemusí odpovídat skutečné podstatě konfliktu a jeho pravděpodobného či možného vývoji. Konflikt tak může díky výše uvedenému nabývat různých podob:

- Potenciální konflikt je založen v realitě v podobě existence odlišných a vzájemně se křížících potřeb, hodnot a zájmů jednotlivých subjektů, které si to dosud neuvědomují a nepodnikají zatím žádné kroky k řešení tohoto konfliktu.
- Potenciální konflikt se může stát konfliktem reálným, když subjekt nebo několik subjektů vstupuje do vztahu s jiným subjektem s cílem uskutečnit své

potřeby, hodnoty a zájmy, pro něj důležité, a jiné subjekty nejsou ochotny automaticky v daném objemu akceptovat. Reálný konflikt pak může mít formu racionálního, nebo iracionálního konfliktu, jehož variantami může být konflikt iluzorní, nebo virtuální (uměle vytvořený).

- Z hlediska vývojové fáze může mít reálný konflikt latentní (skrytou, bezpříznakovou) formu. Latentní konflikt nemusí, ale také může eskalovat v konflikt otevřený.

4.2.5. Klasifikace z hlediska výsledných efektů

Efekt konfliktu je možné hodnotit také podle dopadů na jeho jednotlivé aktéry. Základní hledisko v tomto hodnocení je, zda *subjekt v konfliktu získá, nebo ztratí*, tj. zda konflikt na něj bude mít *pozitivní, nebo negativní dopady*. Následky konfliktu však mohou dopadnout nejen na vlastní aktéry konfliktu, ale také na subjekty, které nejsou přímými účastníky konfliktu.

4.2.6. Klasifikace z hlediska oblasti nebo předmětného zaměření

Konflikty mají typový průběh, přesto je možné nalézt odlišnosti, dané specifikou prostředí, nebo zaměřením jednotlivých aktérů. Jak uvádí Prorok, „základní rozdíly jsou určeny, zda se jedná o *konflikt politický* či *nepolitický*“ (Prorok, Lisa, 2011:42). *Nepolitický konflikt* se dotýká potřeb, hodnot a zájmů jedinců nebo sociálních skupin nenavázaných na stát a nevyžadující státní podporu pro jejich prosazení. Naproti tomu stojí *politický konflikt v násilné* (revoluce, válka, terorismus), nebo *nenásilné formě* (volby, parlamentní debaty, mírové konference). Důležitým aspektem je odlišnost vnitrostátních a mezinárodních politických konfliktů.

4.3. Teorie konsensu, teorie konfliktu

Jak již bylo řečeno, základními sociologickými teoriemi, zabývajícími se společenským konfliktem je *teorie konsensu* a *teorie konfliktu*. *Teorie konsensu* je nejstarší paradigma sociologie. Absence konsenzu byla již podle Auguste Comteho, zakladatele pozitivismu a sociologie vůbec, příčinou nepořádku ve společnosti. Sociologové zastávající teorii konsensu jsou přesvědčeni, že sociální řád je založen na konsensu (shodě) ohledně základních hodnot. Sociologie pak má za cíl studium mechanismů konsensu a jeho případných poruch.

4.3.1. Teorie konsensu

Všechny *teorie konsensu* vycházejí z následujících principů (Keller, 2010:101):

- sociální systémy jsou integrované,
- společnosti jsou soudržné,
- společenský život závisí na solidaritě,
- společenský život je založen na reciprocitě a kooperaci,
- společnost uznává legitimní autoritu,
- základními prvky společenského života jsou normy a hodnoty,
- sociální život zahrnuje závazky,
- společenské systémy závisí na konsensu,
- sociální systémy mají tendenci přetrvávat.

Teorie konsensu v sobě skrývají jisté nebezpečí v podobě zneužití konsensu jako nástroje konzervativní ideologie. Podle Kellera (2010) je pak totiž snadné vysvětlovat pomocí kategorie konsensu fungování společnosti, anebo tvrdit, že pokud nebude v dané společnosti dosažen, pak společnost nebude fungovat. Mezi konsensuální teorie patří *strukturální funkcionalismus a teorie sociální směny*.

Strukturální funkcionalismus v sociologii převažoval především ve 40. a 50. letech 20. století. Autoři hlásící se k tomuto směru zdůrazňovali vzájemnou závislost částí systému na celku, význam jeho vnitřní rovnováhy a seberegulace. V normální společnosti jsou všechny součásti společenského systému v rovnováze a plní své poslání. Všechny ostatní stavy je nutno považovat za patologické. Centrální úlohu ve společnosti pak hrají společně sdílené hodnoty.

Hlavním představitelem strukturálního funkcionalismu byl již zmíněný Talcott Parsons (1902–1979), který rozlišil čtyři roviny systémů, vymezující podmínky, za nichž veškeré aktuální chování probíhá (Keller, 2010). Roviny systému jsou:

- *kulturní systém* – soubor sdílených obecných hodnot, které určují přípustné formy myšlení a jednání a pro členy společnosti jsou závazné (např. náboženská víra nebo úcta k národním hodnotám);
- *sociální systém* – je souborem rolí a očekávání, konformní jednání je pak odměňováno, odchylné jednání trestáno, ztotožnění s jednotlivými rolemi umožňuje jedinci i společnosti předvídat chování druhých;

- *system osobnosti* – jednotkou je individuální aktér se svými potřebami, motivy a postoji, správně socializovaný jedinec bude usilovat o stejné cíle jako kulturní systém;
- *system behaviorálního organismu* – zdůrazňuje v sociologii často přehlížený fakt, že člověk je též biologický tvor limitovaný zákonitostmi přírody, což limituje možnosti lidského jednání.

Strukturální funkcionalismus je kritizován za to, že představuje hypotézy, které nejsou empiricky testovatelné a často složitou vědeckou mluvou opisují banální skutečnosti. Strukturální funkcionalismus neumožňuje vysvětlit změny sociálního systému, které navíc považuje za patologii. Neobjasňuje původ hodnot a uniká mu, že hodnoty jsou především hodnotami privilegovaných skupin.

Teorie sociální směny vychází z předpokladu, že lidé při vzájemných kontaktech respektují pravidla, která jim umožňují maximalizovat zisk. Chování lidí je neustálá směna statků a služeb všeho druhu. Hodnotou je zisk, konsensem jsou pravidla trhu (nikdo nesmí být k nákupu nucen jinak než svými potřebami). Teorie sociální směny však ignoruje kategorii moci, která nutí jedince pokračovat i v kontraktech, které se jim nevyplácejí (Keller, 2010).

Hlavními představiteli teorie sociální směny jsou George Caspar Homans (1910–1989), jenž vychází z předpokladu, že člověk si z každé směny odnáší zisk (opomíjí kategorii moci), a Peter Blau (1918–2002), který věnoval pozornost vztahy nadřazenosti a podřazenosti podmíněnými sociální směnou.

4.3.2. Teorie konfliktu

Teorie konfliktu je směr, který odmítá myšlenku strukturálního funkcionalismu o všeobecné harmonii. Stává se výrazným proudem sociologického myšlení v průběhu 50. let 20. století. Teorie konfliktu vzniká v reakci na jednostrannost strukturálního funkcionalismu. Základní teze teorie konfliktu lze podle Kellera (2010) popsat následovně:

- sociální systémy jsou založeny na protikladech,
- společnosti jsou vnitřně rozdělené,
- život ve společnosti generuje opozici a nepřátelství,
- společenský život generuje strukturální konflikty,
- každá společenská diferenciacie zahrnuje mocenskou nerovnost,

- základními prvky společenského života jsou zájmy,
- sociální život obsahuje nátlak,
- společenský život generuje různost zájmů,
- sociální systémy mají tendenci ke změně.

Teorie konfliktu se podobně jako teorie konsensuální zabývá otázkou, jaké síly udržují soudržnost sociálního řádu (Keller, 2010). Podle této teorie konflikty vyplývají z nedostatků statků a rozdílů hodnot. Proto jsou ve společnosti trvale přítomny. Kulturní instituce by pak měly konflikty regulovat.

Mezi představitelé teorie konfliktu lze zařadit Lewise Cosera (1913–2003), který se snažil dokázat, že konflikty mohou přispívat k udržení sociálního řádu. Dále k nim patří Charles Wright Mills (1916–1962), stoupenec marxismu, který se domníval, že racionalita člověka neosvobozuje, nýbrž odcizuje jemu samému.

Systematičtěji rozpracovává teorii konfliktu Ralf Dahrendorf (1929–2009). Podle jeho názoru je každý složitý sociální útvar založený na přerozdělování moci. Lidé, kteří mají moc, získávají výhody na úkor těch, kdo ji nemají. Základem konfliktu nejsou ekonomické příčiny, jak tvrdí Marx, ale tendence lidí přerozdělovat moc.

Autorem nejsystematičtější verze teorie konfliktu je americký sociolog Randall Collins (1941). Podle něj existují v každé společnosti dvě základní třídy: jedna kontroluje nedostatkové statky a služby, druhá o jejich kontrolu usiluje. Vlastnictví je pouze jednou z forem podílu na moci, jiné formy spočívají v otevřeném násilí, nebo v dražbě. S každou z forem moci jsou spjaty jiné formy konfliktu.

Ať už nahlížíme na principy teorie konfliktu z různých stran, lze obecné principy shrnout takto:¹

- lidé se chovají tak, aby v první řadě uspokojili své (egoistické) zájmy a pro jejich prosazení jsou ochotni udělat cokoliv, naopak se vyhýbají jejich neuspokojení,
- v tomto snažení má každý k dispozici různé (nerovnoměrně rozdělené) zdroje, které umožňují dosáhnout žádaných cílů,
- nerovnosti umožňují jednomu získávat dominantní postavení nad druhými, což vynucuje odpor těch, kdo jsou v nevýhodné situaci, čímž je konflikt na světě.

¹ <http://leccos.com/index.php/clanky/konflikt-socialni>. <http://leccos.com>. [online]. 3. 4. 2016 [cit. 2016-04-03].

Nutno dodat, že destabilizující konflikt je po svém uklidnění a vyřešení (např. výměnou vlády nebo vedení firmy aj.) nahrazen novou relativně stabilní formou.

4.4. Příčiny konfliktů

Konflikt je obecně vnímán jako střet dvou a více subjektů o to, jaké hodnoty či zájmy budou za dané situace upřednostněny (Prorok, Lisa, 2011:43). Waisová připomíná, že každý konflikt má své aktéry, kteří jednají tak, aby prosadili své zájmy, které jsou neslučitelné. Konflikt je pak hrou s nulovým součtem. Jak dále uvádí, zkoumání každého konkrétního konfliktu musí zahrnovat zkoumání jeho pozadí, určení druhu aktérů, výzkum charakteru stran konfliktu, výzkum prostředí konfliktu a v neposlední řadě určení příčin konfliktu. (Waisová, 2005)

Jedinci, nebo sociální skupiny jako subjekty konfliktu se mohou rozhodovat a chovat v různé míře v konfliktu racionálně, nicméně se do procesu jejich rozhodování zapojují vždy s menší či větší intenzitou emoce a pocity. Prorok upozorňuje, že právě ty mohou být spouštěčem konfliktů, nebo mohou přispět k jeho eskalaci, popřípadě ovlivňují způsob řešení konfliktu.

Než nějaká situace vyústí do stádia konfliktu, zákonitě musí být na jejím počátku nějaká příčina. Jak poukazuje J. Smolík v Úvodu do studia mezinárodních vztahů, „...příčin, které vedou ke vzniku konfliktu, může být celá řada, a mnohdy je velmi obtížné definovat jasný důvod určitého konfliktu. Mnohé konflikty jsou nadto způsobeny často spíše řetězcem více příčin, z nichž je složité definovat tu hlavní či bezprostřední příčinu“.

Vznik konfliktů a chování jejich aktérů – subjektů zpravidla ovlivňuje mnoho faktorů, z nichž můžeme uvést historii vztahu subjektů, povahu jednotlivých stran konfliktů a způsoby vnímání a explikace konfliktní situace. Pro hlubší porozumění konkrétních konfliktů doporučují autoři² cyklu přednášek „Problémové oblasti současného světa“ Miloš Fňukal a Miloslav Šerý definování okruhu znaků konfliktu, jakou jsou: 1. charakteristika území, které je předmětem střetu, a které může být určující pro řešení konfliktu. 2. charakteristiku stran sporu, 3. příčiny vzniku sporu, 4. klíčové

² On-line dostupné na: http://geography.upol.cz/soubory/lide/fnukal/POSS/POSS_01.pdf
(3. 4. 2016)

události ve vývoji sporu, 5. postoje mezinárodního společenství k řešení sporu, 6. dosavadní strategii řešení sporu, 7. okolnosti, které brání vyřešení sporu.

Vzhledem k tématu této práce se dále zaměřím na klasifikaci příčin konfliktů z hlediska mezinárodních vztahů. V souvislosti s tímto lze za konflikt označit „sociální situaci, která vzniká, pokud dva či více aktérů, z nichž minimálně jeden je státem, usilují o získání téhož statku v oblasti národních témat a tento statek nepostačuje pro uspokojení základních potřeb obou/všech aktérů“. (Waisová, 2005: 36)

Základní dělení příčin se podle Smolíka (2014) pak odvíjí od otázky, zda za konfliktem stojí nějaký zájem či hodnota. V této souvislosti pak je možné rozdělit příčiny konfliktů na konflikt zájmů a konfliktu hodnot (Smolík, 2014:135). Konflikt zájmů představuje podle T. Šmída (2010:32) střet, který je veden o nějaký hmatatelný, nebo „obchodovatelný“ statek v podobě ekonomického profitu, surovin, zdroje, politické nadvlády či podobných záležitostí. Pokud strany konfliktu usilují o území včetně moře či hranice, respektive o územní nebo hraniční změny, jedná se o konflikt teritoriální. Pokud se jedná o střet vedený aktéry kvůli surovinám a zdrojům, označuje se jako konflikt o zdroje.

Dle hodnot, o něž vedou aktéři spor, lze příčiny konfliktu obecně dělit na konflikty:

- etnické – kdy etnikum jednoho státu je vytlačováno z území jiného státu, nebo je jinak utlačováno (jazykově, občanství druhé kategorie apod.),
- náboženské – kdy aktéři konfliktu vyznávají odlišné náboženství, nebo jsou menšinová náboženství utlačována, popřípadě zakázána,
- ideologické – kdy subjekty konfliktu vyznávají odlišné ideologie, které chtějí vnutit protistraně.

V posledních dvou stoletích se konflikty stávají čím dál více složitějšími, takže vymezit jejich jedinou příčinou je téměř nemožné, například když se konflikty zájmů (teritoriální zisky) prolínají s konfliktem hodnot (náboženským či etnickým).

4.5. Řešení konfliktů

Řešení konfliktů bývá obvykle stav, kdy silnější zvítězí a slabší se musejí podříditi nově ustavenému stavu. Na druhé straně se často objevuje snaha konfliktům zabránit (z důvodu vzniku nestability a anarchie), takže se členové skupiny snaží raději konfliktům vyhnout a vyřešit problémy „v klidu“. Konflikty s cizími skupinami mohou sjednotit skupiny vlastní, čímž paradoxně podtrhují jejich stabilitu. Přičemž tento

konflikt funguje tak, že uvolňuje kumulované přebytečné napětí, které by jinak mohlo postupně ohrožovat vlastní skupinu.³

Jakýkoliv společenský konflikt však s sebou nese i rizika, že jeho zdánlivé vyřešení nepovede k uklidnění situace. V současnosti ani moderní demokratické principy fungování společnosti nemohou člověku zaručit klidný život do budoucna, i když se mohou pyšnit tím, že základní problémy lidské existence jsou vyřešeny. Hrozba nezaměstnanosti, rozpadávající se rodiny, stereotypní život ve velkoměstech aj. může člověka permanentně stresovat, přestože panuje v zemi společenský klid. Rozpad tradičních hodnot a neprůhlednost vztahů vytvářejí u běžného člověka pocit úzkosti a zranitelnosti, neschopnosti se rozhodnout mezi mnoha alternativami, takže lidský život se stává ve skutečnosti složitým neschopným unést zátěž svobody. Proto raději přijímá daný „status quo“, i když vnitřně může být zmítán mnoha osobními i společenskými konflikty. Život v permanentním konfliktu není výhodou.

Úvahy a snaha nalézt řešení konfliktů se objevují již dávno v minulosti. V současné době se na základě různých teoretických přístupů k sociálním konfliktům i v praxi vyčlenily dva základní principy a čtyři etapy vývoje názorů na řešení sociálních konfliktů. Co se týče principů, někteří teoretikové považují konflikt za dysfunkční projev fungování sociálních systémů, proto považují za nutné jim předcházet (menšinový názor), na druhé straně početnější část teoretiků pokládá sociální konflikt za přirozenou součást lidských vztahů a sociálních systémů (Prorok, Lisa, 2011:49-50). To ale přirozeně neplatí pro specifický druh sociálních konfliktů – násilné politické konflikty.

Ve vývoji názorů na řešení sociálních konfliktů můžeme identifikovat několik odlišných období:

- 1. etapa (před začátkem 1. světové války): důraz na mírová studia, zdůrazňování morálního aspektu problému, filozofie a pacifismu při hledání mírových řešení.
- 2. etapa (50. a 60. léta 20. století): vznik samostatné vědní disciplíny – konfliktologie, která se rozvíjí se ve dvou liniích – pragmatické (důraz na prevenci a omezení rozsahu vláčených konfliktů) a „strukturalistické“ (hledání cest k překonání příčin násilí).

³ On-line dostupné na: files.spv.webnode.cz/200000076.../GZ52_studijniMaterialy_Sociologie (7. 4. 2016)

- 3. etapu (70. léta 20. století): důraz na multidisciplinární přístup k řešení konfliktů.
- 4. etapa (přelom 80. a 90. let 20. století): využití poznatků nových myšlenkových proudů a zájem o vliv nových informačních technologií na vznik a řešení konfliktů.

Od výše popsaného vývoje se pak odvíjejí teoretické přístupy k řešení sociálních konfliktů (Prorok, Lisa, 2011:52–53). Za velmi podnětný považují autoři nový pohled na klasifikaci přístupů ke konfliktům, který klade důraz na rozlišení a současně vyvážení dvou kritérií – procesu řešení konfliktu a výsledku řešení konfliktu.

Řešení konfliktů by mělo být relevantní vůči fázi, v níž se konflikt v dané situaci nachází. Konfliktní cyklus představuje několik po sobě jdoucích fází, přičemž jednotlivá stádia se mohou opakovat, nebo se konflikt může vracet do nižších stádií, ale zpravidla se žádné stádium neopakuje.⁴ Mezi základní stádia konfliktu patří:

- latentní fáze – příčiny konfliktu jsou skryty,
- manifestace – příčiny konfliktu se projeví,
- eskalace – vyvrcholení konfliktu,
- deeskalace – uvolnění, zmírnění napětí,
- ukončení konfliktu, nebo možný vznik nového,
- důsledky řešení konfliktu.

Řešení sociálních/mezinárodních konfliktů v závislosti na prostředcích řešení existují v zásadě dvě – nenásilná a s použitím násilí. Podle Smolíka (2014:128) je důležité rozlišení mezi násilnými a nenásilnými konflikty, respektive mezi neozbrojenými a ozbrojenými, kdy podotýká, že násilný konflikt nemusí být vždy ozbrojeným konfliktem a hranice mezi násilným a nenásilným se mohou stírat a být prostupné.

Bez použití násilí, nebo také mírová řešení konfliktů, mohou mít v oblasti mezinárodních vztahů následující formy:

- konsenzus, dosažení souladu obou stran,
- kompromis, závazek složený na ústupku obou stran,
- moderace, navrhne se více variant a vybere se ta nejlepší,
- diplomatická mise, vychází z iniciativy třetí země,

⁴ Dostupné na: http://geography.upol.cz/soubory/lide/fnukal/POSS/POSS_01.pdf
(3. 4. 2016)

- diktát, vynucení podmínek řešení silnější stranou (např. mnichovský diktát),
- mezinárodní arbitráž, kterou rozhoduje nestranný rozhodčí,
- zásah mezinárodní organizace, např. NATO, OSN.

Vzhledem k tématu předkládané práce se (tj. politicko-geografické problémy Čečenska, které v posledních dvou stoletích eskalují v ozbrojené konflikty, respektive války) se řešením konfliktů násilím na teoretické bázi věnuji podrobněji. Násilné řešení konfliktů je pak charakterizováno skutečností, kdy alespoň jedna strana konfliktu použije ozbrojené násilí, konflikt je snadněji medializován, veřejnost se o něj více zajímá a snaha jej řešit je výraznější (Fňukal, Šerý, 33).

Teorii války jako jevu, který je spojen s prvky společenské organizace, poprvé zpracoval v systematické podobě pruský generál a válečný stratég Carl Philipp Gottlieb von Clausewitz ve svém stěžejním díle „O válce“, kde válku označuje za „pokračování politických snah jinými prostředky“. Z Clausewitzova pojetí války pak vychází mezinárodněprávní definice války, jak uvádějí Čestmír Čepelka a Pavel Šturma v odborné právní publikaci Mezinárodní právo veřejné (Praha, 2005), kdy válka je definována jako „výsadní právo státu vést ozbrojený boj za určité politické cíle zvláště k tomu vybranými a vycvičenými skupinami obyvatel, pomocí zvláštních nástrojů, určených speciálně k vedení tohoto boje“.

Z praktického hlediska i z hlediska výzkumu se ozbrojené konflikty dělí a definují podle několika kritérií: a) mezinárodněprávního, b) prostorového geografického vymezení, c) kvantitativního rozsahu, d) délky trvání, e) dle intenzity, f) dle způsobu vedení války, g) dle významu pro aktéry.

Ad a) Ženevské úmluvy rozlišují čtyři základní kategorie ozbrojených konfliktů:⁵

- a) ozbrojený konflikt mezi státy, včetně okupace,
- b) boj proti okupaci, boj národů proti kolonialistickým a rasistickým režimům za sebeurčení,
- c) ozbrojený konflikt na území smluvní strany mezi jejími ozbrojenými silami a jinými organizovanými ozbrojenými skupinami, majícími velení a kontrolujícími území, jež umožňuje provádět trvalé a koordinované vojenské

⁵ (JUKL, M: Ženevské úmluvy a dodatkové protokoly /Stručný přehled/ 2005) on-line dostupné na: <http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp/konvence.htm#A3>. <http://www.cervenkykriz.eu>. [online]. 3.4.2016 [cit. 2016-04-03].

operace a aplikovat Ženevské úmluvy. Nespádají zde izolované násilné činy, vnitřní nepokoje, apod.

d) každý jiný konflikt na území smluvní strany.

Speciální kategorii představují tzv. internacionalizované vnitrostátní konflikty, kdy do prvotně vnitrostátního konfliktu vstupuje mezinárodní společenství jako prostředník nebo garant řešení.

Ad b) Ozbrojené konflikty se také definují podle prostorového (geografického) hlediska na mezinárodní, transnacionální, vnitrostátní, ke kterým lze přiřadit „intrapersonální“ konflikty (Šmíd, 2010: 23).

Ad c) Dalším definičním kritériem je kvantitativní rozsah ozbrojených konfliktů, kdy jsou konflikty děleny podle počtu obětí na životech za určité časové období na malé ozbrojené konflikty (více než 25 lidí zemře za rok v bojích, během celého konfliktu zemře do tisíce osob), střední ozbrojené konflikty (za rok zemře 25–1000 lidí, během trvání celého konfliktu více než tisíc osob) a konflikty vysoké intenzity, neboli války (nejméně tisíc obětí na životech za rok). Významným a spolehlivým zdrojem těchto informací je Ročenka Stockholmského institutu mezinárodního mírového výzkumu (*Stockholm International Peace Research Institute*).

Ad d) Podle délky trvání konfliktu se dělí ozbrojené konflikty na krátké války, trvající do jednoho roku, kdy rozhoduje pravidla jedna bitva a převaha jedné strany konfliktu je rozhodující, a na vleklé války, trvající více než jeden rok, které jsou charakteristické řadou bitev a přibližně vyrovnaným postavením subjektů konfliktu.

Ad e) Pokud se jde o dosažení omezených politických cílů, jedná se o omezený omezenou válku, pokud se snaží aktéři konfliktu dosáhnout násilnou cestou absolutního cíle, jedná se o totální válku.

Ad f) Způsob, jakým je válka vedena, definuje ozbrojené konflikty jako pravidelné (válka je vyhlášena subjektem mezinárodního práva, bojuje armáda) nebo nepravidelné (válka není vyhlášena právním subjektem, bojů se zúčastňují nepravidelné vojenské formace, popřípadě civilisté, způsoby boje jsou specifické).

Ad g) Strany konfliktu zpravidla vnímají intenzitu ozbrojeného konfliktu rozdílně, konflikty mohou být bagatelizovány, nebo sekuritizovány (kdy manipulace obyvatelstva elitami může aktivizovat obyvatelstvo k obraně a současně podpoře elit.⁶

⁶ Dostupné na: http://geography.upol.cz/soubory/lide/fnukal/POSS/POSS_01.pdf
(3. 4. 2016)

5 CHARAKTERITICKÁ ÚZEMÍ

Obr. 1 Topografická mapa Kavkazského regionu⁷

Jako „Severní Kavkaz“ se v ruské geografii zpravidla označuje území těch subjektů Ruské federace, které zcela, nebo alespoň významnou částí svého území leží na severním podhůří Kavkazu. Konkrétně se jedná o Severní Osetii, Inguško, Čečensko, Dagestán a Karačejevsko-čerkeskou republiku.

5.1. Poloha

Čečenská autonomní republika se rozkládá na severu Kavkazského pohoří, na přibližně 17 500 km². Na východě sousedí s Dagestánem, na západě s Inguškem, na jihu s Gruzii a na severu se Stavropolským krajem. Sever země tvoří roviny, jižní část se zvedá z travnatých rovin ke kavkazským velehorám. Jen pětinu území tvoří zemědělská půda, ve vyšších polohách v jižní části země na ně navazují lesy a kleč. Největšími říčními toky jsou řeky Těrek, Sunža a Argun.

⁷ <https://commons.wikimedia.org>. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:North_Caucasus_topographic_map-es.svg. [online].18.4.2016 [cit. 2016-04-18].

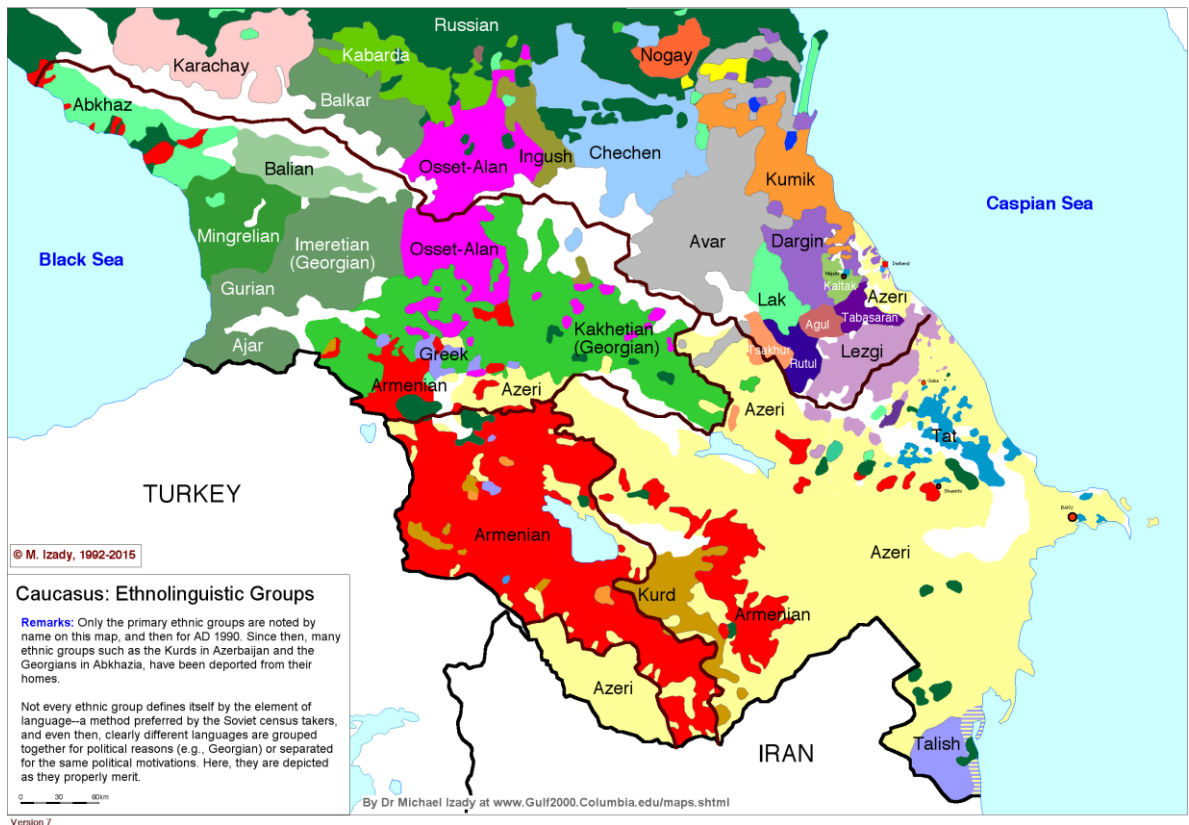
Obr. 2 Politická mapa Kavkazského regionu⁸

Hlavní město Groznyj, s téměř třemi sty tisíci obyvateli, leží na úpatí Velkého Kavkazu ve výšce přibližně 130 m n. m. Město založili jako vojenskou pevnost v roce 1818 terečtí kozáci u břehu řeky Sunža. V roce 1869 dostalo jméno Groznyj. Územní strukturu Čečenska tvoří 15 rajónů (okresů) a 5 měst, kromě již zmíněného hlavního města to jsou Urus-Martan, Gudermes, Šálí a Naurskaja.⁹

⁸ „Caucasus-politicalcs“ od Jeroencommons, Jklamo – Translated from :File:Caucasus-politicalen.svg. Licencováno pod CC BY-SA 3.0 via Wikimedia Commons - https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Caucasus_political_cs.svg#/media/File:Caucasus-political_cs.svg

⁹ Barbora Šulkovská: Čečensko, Ingušsko, Dagestán. Komplexná geografická charakteristika vybraných regiónov sveta, 2015, dostupné na: <http://www.irucz.ru/cz/info/114005903000/cecenska-rep/oblast/>

5.2. Obyvatelstvo

Obr. 3 Kavkaz: Etnické složení¹⁰

Čečenci patří mezi nejstarší autochtonní etnika na Kavkaze. Jsou příslušníky kavkaz-balkánského typu europoidní rasy, iberko-kavkazské jazykové skupiny. Čečenština tvoří s příbuznou indštinou dialektologické kontinuum nazývané vajnašské jazyky (Вайнахские языки), které jsou značně odlišné od sousedních jazyků. Ruské pojmenování „Čečenci“ pochází z názvu vesnice Čečen-Aul (Чечен-Аул, čečensky Чечана) na řece Argun. Povstalci používaný název Čečenské republiky Ičkerija (Ичкерия, čečensky Нохчийчоь) dostalo Čečensko podle hornaté oblasti na jihovýchodě země, která byla centrem čečenského odboje. Čečenci sami sebe nazývají „Nochčij“. Osídlili kromě Čečenska také chasuvjurskou oblast v západní části Dagestánu, Ingušsko a achmetskou oblast v severní Gruzii. První dochovanou zmínku o předcích dnešních Čečenců nalezneme v arménské geografii ze 7. století, gruzínské

¹⁰ <http://gulf2000.columbia.edu/>. http://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Caucasus_Ethno-Ling_lg.png. [online]. 18.4.2016 [cit. 2016-04-18].

letopisy ze 13. a 14. století pak informují o „Dzurdzucích“, což bylo ve středověké Gruzii společné označení pro vajnašské kmeny.

Na utváření mentality Čečenců měl zásadní vliv život v horách. Horalé se věnovali zemědělsko-dobytkářskému hospodářství. Hory poskytovaly Čečencům pastviny pro chov skotu, zatímco v nížinách se pěstovaly zemědělské plodiny. Oba typy hospodaření se v průběhu roku účelně kombinovaly. Kvůli stálému ohrožení ze strany sousedních turkických kmenů byli horalé stále ve střehu. Tyto válečné kmeny využívaly k útokům na Čečence rychlé nájezdy, při nichž odháněly dobytek a zajímaly horaly, které pak prodávaly do otroctví, nebo vyměňovaly za výkupné. Pokud byli Čečenci nuceni bojovat proti přesile, stahovali se z nížin do nepřístupných hor na jihu. Hory proto byly a jsou pro Čečence a Kavkazany vůbec bezpečným útočištěm. Čečenci se později začali sjednocovat do větších skupin a začali zakládat horské vesnice „auly“. Chlapci byli od narození považováni za budoucí vojáky a obránce rodu i obce a od útlého dětství byli vychováni spartánským způsobem. Ve vajnašských aulech si každý rod budoval obranou baštu či věž, kam se mohl ukrýt před nájezdy nepřátel. Mentalita horalů se začala značně militarizovat v každodenním boji o přežití. Auly se sjednocovaly do větších obcí kvůli lepšímu obrannému potenciálu.

Čečenci v průběhu dějin neměli stát, ani panovníky. Jediný historicky doložený pokus vajnašských kmenů vytvořit státní útvar skončil tragicky, kdy ve 14. Století království Simsir bylo na konci téhož století krvavě zlikvidováno vojskem samarkandského vládce Tamerlána. Mnoho Čečenců se nedokázalo smířit s cizí nadvládou a odešlo do hor, odkud bojovali proti Tamerlánovi. V té době se počet obyvatel Čečenska podle některých odhadů snížil následkem epidemií a masakrů až na třetinu či čtvrtinu předválečného stavu. Většina vajnašské populace pak přesídlila do hor a zpustošené nížiny byly osídlovány turkickými kočovníky.

Život v horách vylučoval principy lenního hospodářství a nevytvářely se tu předpoklady pro vznik a rozvoj feudalismu či feudálního státu. Hlavní úlohu v životě Čečenců hrála volná horská společenství tzv. horské demokracie, které spočívaly na rodově-klanovém základě. Místa obydlená Čečenci byla značně izolovaná a v průběhu historického vývoje vznikala řada samostatných horských společenství, jejichž styky byly minimální. Čečenská společnost se dělila podle regionálního principu na tukchumy (persky „rod, klan“) a principu rodově klanového na tejpy (arabsky „tajfá“ – rod, klan). Mladší tejpy jsou většinou tvořeny lidmi pocházející z jedné vesnice, navzájem příbuznými. V nejstarších tejpách je příbuzenství spíše formální z důvodu častého

stěhování obyvatel. Tejpy se dělí na menší gary (větve), gary na nekje (patriarchální rodiny), nekje na dozaly (rodiny v užším slova smyslu). „Ca“ je svazkem nekje, vrcholem společnosti je „kam“, čečensky „národ“. Počet tejpů se značně vzrostl od poloviny 19. Století z 30 na 150. Každý klan měl vlastní vrcholový orgán – radu stařešinů (u Čečenců *mechtkchel*), kterou tvořili nejstarší a nejváženější představitelé tejpů. Rada většinou řešila otázky celého klanu.

Čečensko lze dále dělit podle teritoriálního či etnoteritoriálního uspořádání. Nejmenší jednotkou je *kup* – svaz přibližně deseti rodin, bydlící v jedné vesnici. Hlavou kupu bývá většinou nejváženější obyvatel, nazývaný *kup-da*. Větší seskupení kupů tvoří *jurit* – vesnice, v jejímž čele stojí volený *jur-da*.

Na Kavkaze se neutvářely státy v klasickém slova smyslu. Státní struktury měly často jen formální význam. Absence státu znamenala absenci státního práva a státní moci. Konflikty a problémy uvnitř společnosti se řešily na základě islámského práva (*šaría*) a zvykového práva (*adat*), na jehož dodržování dohlížela volná horská společnost a jednotlivé klany. Čečenci neměli zkušenosti s nevolnictvím, neměli krále, nezažili dělení společnosti na sociální vrstvy a nepodléhali ve svém historickém vývoji mocenské autoritě – kromě dobrovolně uznávané autority vážených stařešinů tejpů, dobrovolně volené vesnické či městské rady a obecně závazné normy *adatového* práva.

Kromě zvykového práva existoval na Kavkaze princip krevní msty. Krevní mstu vyhlášovali muži rodiny za obsazení půdy, zranění vedoucí ke smrti, vraždu nebo vážnou urážku. V případě zneuctění ženy vyhlášoval krevní mstu obvykle klan všem dospělým mužům viníkova klanu z otcovy strany, prakticky však jen na jeho otce, syny, a zejména na bratry. Krevní mstu až do nedávné minulosti (v Čečensku často dodnes) doprovázela řada rituálů. Krevní msta se vyhlášovala na mimořádném setkání stařešinů klanu, kteří pak požádali představitele neutrálního klanu, aby jejich rozhodnutí sdělil nepřátelskému rodu. Představitelé „provinilého klanu“ měli na vybranou – buď ihned vydali viníka, nebo se za něj mohli postavit všichni dospělí muži svého klanu. Čečenské *adaty* tradičně vyžadují, aby představitelé „provinilé“ rodiny opustili místo pobytu během jednoho dne od doručení zprávy o vyhlášení krevní msty. Její vykonání se mohlo protahovat až do úplné likvidace klanu. I když tradice krevní msty u většiny kavkazských etnik postupně vymizela v důsledku společenského vývoje v posledních desetiletích, v horských oblastech Dagestánu, v severních oblastech Gruzie a Ázerbájdžánu, v severokavkazských republikách a v podstatě v celém Čečensku

a Ingušsku tato nepsaná zásada přetrvává. I proto se dnes poměrně často stává, že jsou celé rodiny nuceny rozprodat svůj majetek a opustit nejen vesnici či město, ale i zemi.

Přestože carská i sovětská nadvláda adatové právo dost omezily, neujaly se zde ani islámské normy, ani světské právo. Zachovala se však kultura násilí, ale bez norem, které by bránily anarchii.

Zajímavé jsou rozdíly mezi Čečenci z hor a z nížin. Čečenci z hor, kteří byli chráněni před dobyvateli pohořími, jsou nezávislejší a odbojnější, více dodržují tradiční způsob života. Naopak u Čečenců ze severních nížin byl způsob života uvolněnější, byli "poevropštění" a po dobytí Kavkazu Rusy bylo soužití mezi nimi bez větších problémů.

5.2.1. Náboženství

Kavkazskou společnost ovlivňuje od 18. století islám. Původně byli Čečenci a Ingušové animistickými národy, ale s příchodem islámu se většina Čečenců přiklonila ke dvěma *súfistickým* řádům - *nakšbandija* a *kádirija*. Súfismus je islámské myšlení zaměřené na individuální přežití, bez zájmu o světské věci. Imámovci, duchovnía političtí vůdci současně, začali pod tlakem ruských dobyvatelů kázat *ghazavat* - svatou válku. Když se však dagestánský imám Šamil pokusil vnutit Čečencům islámský zákon *šaría*, tak neuspěl. Čečensko se však stalo silnou islámskou republikou a ve 20. letech 20. století zde bylo 1675 mešit, 140 církevních škol a 859 mulláhů. Sovětské úřady proti nim tvrdě zakročily a v roce 1961 byly uzavřeny všechny mešity. Súfistické obřady přesto pokračovaly, ale tradiční čečenská obyčejová kultura od 50. let 20. století značně upadala. Čečenci byli ve velké míře sekularizovaní a islám nehrál významnou roli ani při vyhlášení nezávislosti v roce 1991. Obyvatelé se začali k islámu znova hlásit až po vypuknutí války v roce 1994. V roce 1996 bylo dokonce zavedeno právo *šaría*, ale čečenská světská společnost měla hluboké kořeny a islámské právo nepřijala, navíc islám oslabovala silná rusifikace a přechod k městskému způsobu života.

5.3. Ekonomika

Hlavním zdrojem veřejných příjmů Čečenska představovaly výnosy z ropy. Naleziště ropy byla v této oblasti objevena počátkem 19. století, průmyslově těžít se však začala až v jeho 90. letech. Čečensko se tím dostalo do zájmu britských a amerických naftařů a na přelomu 19. a 20. století se Groznyj tak stal po Baku druhým největším centrem těžby ruského carství. I když těžba postupně klesala, byl Groznyj pro Sovětský svaz stále důležitým dodavatelem speciálních leteckých olejů. Především

zůstal klíčovým tranzitním uzlem, přes nějž proudila ropa na všechny strany – na Sibiř, do Kazachstánu, Baku, černomořského přístavu Novorossijsk. Ještě před 1. čečenskou válkou zpracovávaly grozněnské rafinérie 6–17 milionů tun ropy ročně, z čehož asi čtvrtina byla místní produkce. I přes blokádu, kterou vyhlásila ruská vláda na počátku 90. let, obchod s naftou vzkvétal.

Obchodní příležitosti, které poskytovalo Čečensko, byl jeden z hlavních důvodů, proč Dudajevův režim přežil tak dlouho. Po celém bývalém Sovětském svazu se zhroutila direktivní ekonomika, monopol komunistické strany na vlastnictví byl odstraněn a nová hospodářská pravidla určovala nová elita. Možnosti pro korupci byly obrovské. Zatímco se křídlo ruských vládních orgánů snažilo uplatňovat „blokádu“ zaměřenou na zlomení separatistů a postupně vyškrtávalo Čečensko z oficiálního rozpočtu, na straně druhé pomáhali zkorumpovaní úředníci a obchodníci republice stát se největší oblastí černého trhu na území bývalého Sovětského svazu. Poslední federální platby na důchody a platy přišly do Grozného v březnu 1993 a ve stejném roce bylo Čečensko vyloučeno z centrálního bankovního systému. Hranice Čečenska však nebyly uzavřeny a z grozněnského letiště se létalo do Baku a na Střední východ.

V Čečensku se tak vytvořila situace izolace obdobná jako v dalších „neuznaných“ republikách bývalého Sovětského svazu, jako jsou Podněstří, odtržené od Moldavska, nebo Abcházie. Odstranění od federálního rozpočtu, takřka neexistence vnitřního bankovního systému a přitom současně ponechání prostupných hranic vytvořilo živnou půdu pro černý obchod, který na desetiletí ovládl celou čečenskou společnost. *„Krátká procházka po grozněnském bazaru stačila jako důkaz, že v Čečensku se dá koupit doslova cokoli. Bazar byl stejně nacpaný zbožím jako tržnice někde v Londýně a stejně striktně rozdělený podle sortimentu. Uprostřed kryté části tržiště si nakupující mohl vybrat z italských oděvů, francouzských parfémů nebo japonské elektroniky...“*. (Gallová, De Waal, 2000:114)

Čečensko protínají hlavní železniční a silniční trasy, produktovody a elektrické linie regionálního a mezinárodního významu. Dopravní magistráty, trasy plynovodů a ropovodů mají důležitý strategický význam nejen pro tuto severokavkazskou republiku, ale také pro Rusko a pro další kavkazské státy. Jedním z nejdůležitějších je dopravní koridor Rostov – Baku.

Zemědělství se specializuje na pěstování ovoce, vína a zeleniny. Další významný prvek je chov jemnovlnné ovce, drůbeže a dobytka na maso a mléko.

Zemědělská půda zabírá asi 64 procent celého územní a převážnou část tvoří pastviny (především stepní, polopouštní a vysokohorské).

6 HISTORICKÝ VÝVOJ ČEČENSKA DO DRUHÉ ČEČENSKÉ VÁLKY

Kavkaz byl odjakživa hranicí a zároveň strategickým územím mezi třemi mocnostmi – Osmanskou říší, Persií a Ruskem. Osmanští a perští válečníci od středověku ohrožovali kavkazské národy, které se později snažily hledat přátelství a spojení u stále sílící Velké Rusi na severu (zájem o to měly i křesťanská Gruzie a Arménie). Tyto kontakty se staly těsnějšími v druhé polovině 16. století. Čím větší však byl ruský vliv na Kavkaze, tím více si chtěli Rusové podrobit tamní národy. První neúspěšné pokusy proběhly na přelomu 16. a 17. století (např. car Ivan Hrozný) a pokračovaly v pozdějších letech. Přelomový okamžik, který se považuje za počátek ruské kolonizace Kavkazu, je rok 1722, kdy byla založena pevnost Svatý Kříž v údolí řeky Sudak (dnešní Budjonovsk). Pevnost založil Petr I. Veliký, který chtěl předejít invazi Osmanské říše na západní pobřeží Kaspického moře. Ruský stát nadále sílil a ztratil zájem o udržování a rozvoj či obchodních styků s drobnými kavkazskými knížectvími a svobodnými horskými společenstvími. Hlavní zájem Ruska bylo Kavkaz dobýt a zmocnit se jeho přírodních zdrojů. Začalo osídlování úrodných oblastí pod horami ruskými kolonisty, kozáky. Na konci 18. století začalo Rusko budovat síť opevnění v předhůří Kavkazu. Po zničení Krymského chanátu a připojením Gruzie jako protektorátu v roce 1783 mělo Rusko volné ruce k plné kolonizaci Kavkazu. V roce 1785 šejch Ušuma Mansúr sjednotil Čečence, Dagestánce a Čerkesy v boji proti ruské kolonizaci, ale po několika vítězstvích byl v roce 1791 zajat.

Velká kavkazská válka

V roce 1816 byl ruským guvernérem Gruzie, tedy i celého Kavkazu, jmenován generál Alexej Petrovič Jermolov. Za hlavní problém považoval především odbojné Čečence, které považoval za „drzí a nebezpečný národ“ a prohlašoval, že „nebude spokojen, dokud bude naživu alespoň jeden Čečenec“.¹¹ Započalo masové vraždění, kdy Jermolov používal později osvědčenou taktiku v boji proti Čečencům – útok na civilní obyvatelstvo ve vesnicích podezřelých z podpory bojovníkům. Ruské oddíly v noci přepadávaly vesnice a vybíjely všechny jejich obyvatele. Odpor Čečenců ve 20. letech 19. století byl nečekaný, kdy muži i ženy raději umírali dobrovolně, než aby padli do zajetí. Jermolov založil na místě několika zničených čečenských vesnic pevnost

¹¹ http://www.cecna.cz/?cz_historie=

Groznaja, dnešní Groznyj, ale podmanit si Čečence se mu nakonec nepodařilo. Později v roce 1834 byl zvolen imámem Dagestánu Šámil z Gimry (1797–1871), vůdce, vojevůdce a diplomat. Ten sjednotil dagestánské národy v odporu proti ruským výpadům. V roce 1839 rada stařešinů čečenských tejpů povolala Šámila, aby se postavil do čela jejich odboje proti ruské expanzi. Imamát se tak z Dagestánu rozšířil i na území Čečenska. Čečenci se tak stali, poprvé v dějinách, součástí centralizovaného státu (vládlo v něm islámské právo šaría). O rok později vypuklo velké čečenské povstání proti Rusku, do roku 1843 všechny ruské pevnosti v Dagestánu a Čečensku byly zničeny nebo obsazeny. Šámilova armáda měla 30 až 40 tisíc bojovníků, kteří bojovali proti početní převaze ruských mužů. Horalé upřednostňovali bleskové výpady, znalost terénu a měli podporu místních. Válečnou nezbytností v ruské vojenské strategii se tak stal plošný teror proti všemu obyvatelstvu. Obrovské přesile nemohli kavkazští bojovníci dlouho vzdorovat, a Šámil byl v roce 1859 zajat Rusy, nicméně poslední bašta odporu padla až v roce 1864. Tím skončila krvavá kavkazská válka, nejdelší a jedna z nejkomplicovanějších válek Ruska. V důsledku těchto bojů se populace Čečenců zmenšila na pouhou pětinu. Počátkem 19. století podle některých odhadů žilo na milion Čečenců a koncem století jen 200 tisíc. Některá kavkazská etnika v důsledku bojů zcela vymizela (Karabulakové, Šapsugové), jiná byla zdecimována. Situaci za kavkazské války a po ní ještě zhoršovaly hromadné exody některých národů do Osmanské říše (dodnes v Turecku a na Blízkém východě žijí statisíce Čerkesů, v Jordánsku je například dvacetitisícová populace Čečenců). Podle oficiálních statistik se ze severního Kavkazu vystěhovalo nebo bylo vystěhováno či zemřelo na následky války 1 600 000 horalů. V letech 1860–1865 navíc odešlo do exilu 100 tisíc Čečenců. Ti, kteří zůstali, se nesměli usazovat v ekonomicky výhodných oblastech, například v Grozném, kde se v 80. letech 19. století začala těžit ropa. V roce 1884 byl zaveden tzv. prozatímní stav, který uzákonil princip kolektivní spoluviny horských společenství za podporu rebelů. Zákon platil až do roku 1917 a fakticky i po něm. Mezi lety 1865 a 1913 došlo ke mnoha masovým povstáním a řada z nich nasvědčovala tomu, že Čečenci přesto pokořeni nebyli.

V období těsně po revoluci v roce 1917 využily kavkazské národy k dalšímu pokusu o osamostatnění. Na jaře v roce 1918 vznikly na jihu samostatná Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán. Horské národy severního Kavkazu se poté spojily a založily po vzájemných vyjednáváním Horskou republiku, rozprostírající se od Černého po Kaspické moře. Státními jazyky byly arabština, turečtina a místní jazyky. V roce 1919

se na severu území Čečenska a Dagestánu usadily bělogvardějské jednotky, které se pokusily zaútočit proti bolševikům a násilně mobilizovat horské národy. Bělogvardějci neuspěli, naopak v roce 1920 se Čečenci spojili s bolševickými jednotkami a bělogvardějce vyhnali. Komunisté se ze začátku snažili získat na svou stranu kavkazské národy pod příslibem svobody vyznání i zavedení práva šaríja. Stalin dokonce prohlásil že, „sovětská vláda pokládá šaríju za stejně rovné a pravomocné, jako mají jiné národy v Rusku.“ Později, po příchodu bolševiků, se ukázalo, že příslib svobody a vyznání nikdy nevejde v platnost a vypuklo velké protibolševické povstání, které však bylo potlačeno. V roce 1922 byla z území Horské autonomní republiky vyčleněna Čečenská autonomní oblast. Ve 30. letech téhož století bylo připojeno Inguško do Čečensko-ingušské autonomní oblasti, později dokonce autonomní sovětské republiky. Od 20. let do poloviny 40. let se sovětská vláda zaměřovala na vojenské operace proti „kontrarevoluci a kriminálním elementům“, což v praxi znamenalo definitivně se vypořádat s neloajálními horaly. Nejenom během této doby, ale i po celá staletí docházelo k loupeživým útokům na majetek sovětské vlády a ruských kolonistů. Terčem odvetných útoků se stalo čečenské duchovenstvo. Tyto útoky později vyvolaly řetězec povstání v sovětském Čečensku.

Deportace

Jednou z nejtragičtějších událostí v čečenských dějinách byly stalinské deportace. V Čečensku vypuklo při postupu německých vojsk na Kavkaz protibolševické povstání, které Němci podporovali zbraněmi a instruktory. Stalin se pak rozhodl potrestat ne jen údajné zrádce, ale celé národy. Dne 23. února 1944 zahájily zvláštní jednotky Lidového komisariátu vnitřních záležitostí (dále NKVD, podle *Народный комиссариат внутренних дел*) a Rudé armády rozsáhlou operaci pod krycím názvem *Čečevica* k vysídlení Čečenců a Ingušů do odlehlých oblastí Střední Asie, především do Kazachstánu. Oficiálním zdůvodněním této operace měla být údajná kolaborace Čečenců s Němci za jejich severokavkazského tažení a kvůli „masové účasti na teroristickém hnutí zaměřené proti Sovětům a Rudé armádě“. Tyto zvláštní deportační akce měla na starost vojska NKVD za účasti armády. Dne 6. 11. 1943 byli vysídleni Karačevci (69 000), v prosinci 1943 Kalmykové 93 000) a 23. 2. 1944 začala deportace 496 000 Čečenců.¹²

¹² Zubov, A.: Dějiny Ruska 20. století (díl II.), Praha, 2015, s. 128

V otázce kolaborace jsou však názory různé. Čečenští historici ji zcela odmítají, naopak NKVD tvrdil, že na straně německého wehrmachtu bojovalo proti sovětským oddílům 18 tisíc Čečenců a Ingušů. Čečensko však nikdy nebylo na území okupovaném Německem. Deportace probíhala násilně a tragicky, mnoho lidí zemřelo hned v prvních dnech. Příslušníky NKVD bylo dne 27. února 1944 zaživa upáleno ve svých domech veškeré obyvatelstvo (na 700 lidí) velehorského aulu (vesnice) Chajbach, protože transport do nížiny byl nákladný a technicky náročný. Podobný osud potkal i další odlehlé vesnice v Čečensku a Ingušsku. NKVD vypravilo na 180 speciálních vlaků po 65 vagonech, které vyhnance odvezly do Kazachstánu (přes 300 tisíc deportovaných) a Kyrgyzstánu (70 tisíc), další stovky a tisíce byly převezeny do Uzbekistánu a Tádžikistánu. Zvláštním nařízením měli být ingušští a čečenští vojáci, kteří v té době válčili proti Němcům v řadách Rudé armády, transportováni do Střední Asie. Mnohdy však sovětské velitelé toto nařízení odmítli splnit a své spolubojovníky přeregistrovali jako Osetince či Dagestánce, za což později zaplatili životem.

Podle oficiálních statistik bylo celkem vysídleno 520 301 Čečenců a Ingušů, tedy celé dva národy. Další odhady se pohybují od 490 tisíc po 650 tisíc vyhnaných. Během této třináctileté genocidy (do roku 1957) jich bylo zabito, či jinak zemřelo minimálně 200 tisíc. V průběhu druhé světové války byly obviněny z kolaborace s Němci i další národy, které se nacházely v okupovaných částech SSSR a jež se nevyhnuly vysídlení: Krymští Tataři, Bulhaři, gruzínští Turci, Řekové žijící na Krymu, Romové a Kurdové. Někteří sovětské historici se pokusili falšovat historii a v 70. a 80. letech vydávali knihy, kde dokazovali, že včasná „evakuace“ Čečenců a Ingušů v roce 1944 zabránila jejich vyhlazení ze strany Němců.

Návrat Čečenců z vyhnanství

Až v roce 1956 vydal nový sovětský vůdce Nikita Chruščov výnos umožňující deportovaným národům (kromě krymských Tatarů, jihogruzínských Turků a Povolžských Němců) návrat do původního místa pobytu. Čečenci a Inguši zahájili návrat z vyhnanství již dříve, a to ihned po Stalinově smrti v roce 1953 – odhadem se tehdy vrátilo 40 tisíc Čečenců. Díky Chruščovově iniciativě byla znovu obnovena Čečensko-Ingušská autonomní republika. Během období deportace byla původní obydlí Čečenců obsazena tisíci nově příchozích Rusů, Ukrajinců, Dagestánců a dalších národností, převážně ze sovětských území okupovaných nacisty. Tito lidé nepočítali s návratem Čečenců, a stavěli se k nim proto nepřátelsky. V roce 1958 vypukly

v Grozném rozsáhlé pouliční nepokoje, vyvolané místním odporem Rusů a jiných národností vůči vracejícím se Čečencům a Ingušům. První záminka byla rvačka v Grozném mezi Rusem a Ingušem, při níž Rus zemřel na následky bodnutí nožem.

Čečenci po mnohaletém exilu neměli nárok na své původní domy a museli je zpět vykupovat od nových nájemníků. Přesto přes všechny tyto události začíná v dějinách rusko-čečenských vztahů dlouhé, více než třicetileté období relativního klidu a míru. I když dochází k silné rusifikaci a Čečenci zpočátku nemohou dosáhnout na vysoké posty, v multietnické republice se vytvořilo společenství lidí, kteří se navzájem vnímali v nadnárodním smyslu – například Grozněnci. Vzájemné sblížení a přebírání některých zvyků a stereotypů chování mezi městským obyvatelstvem vedlo až k tomu, že grozněňští Čečenci hovořili o svých ruských krajanech jako o „našich“ či „našincích“, a tím je odlišovali od Rusů z Ruska. Důležitou roli zde hrály i sovětské modely chování a myšlení, které měly vést k vytvoření sovětského lidu. Smíšená manželství nebyla v Grozném výjimkou. Koexistovali zde kromě Čečenců také Rusové, Arméni, Židé, Gruzínci, Dagestánci, Ukrajinci, Bělorusové a další národnosti, které se navzájem tolerovaly a respektovaly. Čečenci prožívali velký demografický boom, jejich počet vzrostl z 250–300 tisíc v 50. letech na 800 tisíc v letech osmdesátých. Groznyj však zůstával pro Čečence, kteří se zde chtěli přihlásit k trvalému pobytu, dále uzavřený. Čečenci tvořili třetinu obyvatel Grozného, přestože celkově v republice jich koncem 80. let byla na šedesát procent. Až v současné době, poprvé v historii, tvoří Čečenci naprostou většinu svého hlavního města.

První samostatnost a první Čečenská válka

Zásadním katalyzátorem vzniku samostatné Čečenské republiky Ičkerija se stal rozpad impéria Svazu sovětských socialistických republik (SSSR) v letech 1990-1991, který vedl k osamostatnění původních 14 svazových republik a následně vzniku 15 samostatných států. Stávající vnitřně politické i mezinárodní chaotické situace (rozpad celého Východního bloku) se snažily využít rovněž některé autonomní oblasti (menší národy) bývalého Sovětského svazu k získání rozsáhlejší autonomie, širších pravomocí, nebo úplné samostatnosti a nezávislosti na Kremlu. Což byl případ Čečenska. Je nutné v této souvislosti připomenout další skutečnost, která napomohla „národně osvobozeneckým“ snahám Čečenců, a to historicky utvářená animozita mezi Ruskem a čečenským národem, sahající od konce 18. století od obsazení severního Kavkazu ruskými dobyvateli, přes období stalinských deportací v 50. letech 20. století až po

postavení Čečenců jako druhořadých občanů za Brežněvovy éry (viz Podkapitoly Velká kavkazská válka, Deportace, Návrat Čečenců z vyhnanství). Výše uvedené skutečnosti, které nakonec vyústily ve dvě krvavé války a faktický rozpad čečenské společnosti, lze označit za hlavní příčiny boje Čečenska za svou suverenitu a nezávislost.

Důsledky všeobecného uvolnění politických a společenských poměrů v celém Východním bloku na přelomu let 1989-1990 a především tzv. perestrojka v bývalém SSSR se prakticky projevil v tehdejší Čečensko-ingušské autonomní sovětské socialistické republice zvolením prvního tajemníka komunistické strany a později rovněž předsedy zákonodárního sboru Nejvyššího sovětu Čečence Doku Zavgajeva. Došlo k uvolnění politických poměrů, byla obnovena svoboda náboženského vyznání a svoboda tisku. V listopadu 1990 se uskutečnil Kongres čečenského lidu, kterého se zúčastnilo na tisíc delegátů z různých nacionalistických skupin. Kongres zvolil za předsedu svého Výkonného výboru Džochara Dudajeva, generálmajora strategického vojenského letectva Svazu sovětských socialistických republik. Kongresu nebyli přítomni představitelé ingušského etnika, což je vyloučilo z hnutí za samostatnost (Peřková, 2006: 9).

Dne 27. listopadu 1990, dva dny po skončení Kongresu, se sešel čečenský Nejvyšší sovět, který vyhlásil „státní suverenitu“ Čečensko-ingušské autonomní sovětské socialistické republiky (*tj. i nadále se považovali za součást Ruska a SSSR, jen prohlásili, že jejich zákony mají přednost před ruskými*).

V tomto období dění v Čečensku poznamenaly také rozpory na centrální úrovni, kde probíhal souboj mezi ruským prezidentem Jelcinem a sovětským prezidentem Gorbačovem. Jelcin se snažil oslabit Gorbačovovu pozici podporou snahy 14 představitelů svazových republik o odtržení od Kremlu, Gorbačov naopak chtěl „rekonstruovat“ původní Svaz s cílem ochromit Jelcinův vliv. Nicméně po své návštěvě severního Kavkazu v březnu 1991 pak Jelcin získal v následujících červnových prezidentských volbách v Čečensku-Ingušsku pětáosmdesátiprocentní podporu. (Gallová, De Wall Thomas, 2000: 84-86).

Mezi tím Dudajev přetvářel Kongres z jeho původní podoby na radikální politické hnutí, jehož hlavním ideologem byl Zemličan Jandabirjev, který se opíral o Vajnašskou¹³ demokratickou stranu (*Вайнахская демократическая партия*), vůbec první politickou stranu, která vznikla v Čečensku v roce 1990. (Peřková, 2006:10)

¹³ Odkaz na tzv. vajnašské jazyky, tj. čečenštinu a inguštinu

Následující roky 1991–1992 jsou charakterizovány rychle po sobě jdoucími legislativními a státoprávními kroky, které nakonec vyústily k vyhlášení nezávislosti Čečenska na Rusku a vzniku samostatné republiky, nejdříve pod názvem Čečenská republika Nochči-čo, která byla na začátku roku 1994 přejmenována na Čečenskou republiku Ičkerija.¹⁴

Začátkem července 1991 vyhlásil čečenský Kongres nezávislou Čečenskou republiku Nochči-čo a prohlásil se formálně za nejvyšší orgán státní moci. Dosud však v zemi působily orgány státní moci Čečensko-ingušské Autonomní sovětské socialistické republiky včetně zákonodárného sboru. Následovaly dva měsíce „dvojvládí“ do 1. září 1991, kdy čečenský Kongres rozpustil Nejvyšší sovět i zákonodárny sbor Čečensko-ingušské ASSR a prohlásil se za nejvyšší orgán státní moci. Současně byly vyhlášeny parlamentní i prezidentské volby. O pět dní později převzal Kongres faktickou vládu nad hlavními politickými a administrativními ústředími Čečenska, včetně vojenského obsazení parlamentu v Grozném. Den 6. 9. 1991 vyhlásil pak za „den obnovy nezávislosti čečenského lidu“. Aby byl dodržen legislativní rámec a kontinuita, 15. září 1991 se Nejvyšší sovět Čečensko-ingušské ASSR sám rozpustil a zástupce Kremlu po dohodě s Džocharem Dudajevem zřídil Dočasný sovět Čečensko-ingušské ASSR jako přechodný orgán do doby, než bude zvolen nový parlament. V čele toho dočasného orgánu, který tvořili zástupci Kongresu a zástupci bývalého parlamentu stál Chusejn Achmadov. Na počátku října vydal Ch. Achmadov rozhodnutí o rozdělení Čečensko-Inguššska na dvě republiky: Čečenskou republiku Nochči-čo a Ingušskou autonomní republiku. Nicméně toto rozhodnutí se nesesetkalo s úspěchem, bylo odmítnuto většinou poslanců parlamentu, Achmadov byl zbaven funkce. Týž den obsadily oddíly Kongresu sídlo dočasného parlamentu. Dne 6. října Výkonný výbor Kongresu rozpustil dočasný parlament a prohlásil se za „revoluční orgán moci“ pro období do voleb. Celý říjen pak Čečensko prožívalo pod dvojvládím, kdy jednu stranu státní moci představovala dočasná vláda Výkonného výboru Kongresu, druhou vládu pak dočasný Nejvyšší sovět a kabinet ministrů Čečensko-Inguššské republiky.

Čtyři dny před koncem října 1991 se v Čečensku uskutečnily parlamentní a prezidentské volby, jejichž výsledky druhá vláda neuznala a označila je za zmanipulované. Dne 2. listopadu převzal moc nově zvolený parlament i prezident

¹⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Chechen_Republic_of_Ichkeria

Džochar Dudajev, zatímco ruský parlament současně prohlásil volby v Čečensku za nezákonné. V důsledku toho vyhlásil Kreml 7. listopadu na území Čečenska-Inguška výjimečný stav. V této situaci se většina opozice z druhé (proruské) vlády připojila k Dudajevovi, čímž druhá vláda přestala fakticky existovat. Prezident však převzal moc jen na území Čečenska. Žádný jiný stát nezávislost tohoto útvaru neuznal a mezinárodní společenství i ruské ústřední orgány považovaly Čečensko (resp. Čečensko-Inguško) i nadále za subjekt Ruské federace. Ičkerijská republika byla vyhlášena v době existence společného autonomního útvaru Čečenců a Ingušů, fakticky ale jen na územích osídlených Čečenci. Ingušská část dřívější Čečensko-ingušské ASSR se tak na několik měsíců dostala do jistého právního i mocenského vakuu, které ukončilo až vytvoření separátní Ingušské republiky jako dalšího subjektu Ruské federace. Jednotlivé kroky tohoto procesu zabraly prakticky celý rok 1992.

V roce 1992 se legislativně dotvářela samostatnost Čečenska, když 12. března přijal parlament vlastní Ústavu Čečenské republiky, která definovala Čečensko jako stát přiznávající svým občanům, náboženskou svobodu, umožňovala dvojí občanství a uznala za úřední jazyky ruštinu i čečenštinu. Stanovila však také islám za státní náboženství.

Poslední březnový den čečenská vláda odmítla podepsat Federální smlouvu s Ruskem. To byl podnět k ruským vojenským intervencím, počínaje listopadem 1991, kdy na letišti v Grozném přistál oddíl speciálních jednotek, který měl za úkol obnovit ústavní pořádek. Tento úkol skončil neúspěšně. Moskva také zahájila operace vedené zvláštními službami, které podporovaly opozici vůči prezidentu Dudajevovi. V tomto duchu se uskutečnilo se několik pokusů o ozbrojený převrat. V souvislosti s tímto zamítavým aktem byla pak v červnu 1993 z území Čečenska stažena ruská vojska a až v listopadu téhož roku se styky mezi vládou Čečenské republiky a Kremlem obnovily.

Rusko se však snažilo samostatnou republiku blokovat ekonomicky s nadějí, že hospodářské problémy přinutí Čečensko se vrátit do svazku Ruské federace. Čečenská ekonomika, která neprošla reformami, se téměř zhroutila, nicméně status Čečenska jako „vyvrhele“ a zachování státních struktur umožnily na jeho území i mimo něj vytvářet struktury šedé ekonomiky s velkým korupčním potenciálem. O vládu nad jednotlivými úseky státního hospodářství se starali Dudajevovi ministři, kterým na ochranu jejich vlastních zájmů sloužila čečenská armáda.¹⁵

¹⁵ Balabán, M.: Čečensko: bolavé místo Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2000

Již na začátku roku 1993 Dudajevův režim začal vykazovat známky rozpadu a začal ztrácet podporu čím dál větší části veřejnosti. V souvislosti s vývojem samostatného Čečenska se do nezáviděníhodné situace dostávali čečenští obyvatelé slovanských národností: Bělorusové, Ukrajinci a především Rusové, kterých v roce 1989 žilo v Grozném a větších městech na 300 tisíc. V prvním roce čečenské samostatnosti odešlo kvůli nefungující ekonomice a vzrůstající kriminalitě ze země na 50 tisíc Rusů, kteří do té doby představovali privilegovanou vrstvu, nyní se však stali druhořadými občany, navíc nejvíce ohroženi nezákonností. Nebyli totiž chráněni „svými klany“ tak jako mnoho jejich čečenských spoluobčanů. (Gallová, De Wall, 2000:106-107).

Rok 1993 se pak nesl ve snahách Džochara Dudajeva udržet svou vládu nad samostatným státem. V této době rozvrat čečenské společnosti vygradoval, a to ve všech oblastech života. Naftařský průmysl se úplně rozpadal, ropa byla odčerpávána přímo z ropovodů a rozkrádána. Podle politického analytika Timura Muzajeva „...zprvu existovala centralizovaná distribuce. Všechno podepisoval sám Dudajev. Postupně přecházely pravomoci k nižším úředníkům, stále níž a níž. Na konci už začali krást všichni“. (Gallová, De Wall, 2000:118). Vzkvétal rovněž nelegální obchod se zbraněmi, do Grozného se začali stahovat kriminální živly a podvodníci, aby zde realizovali svou „činnost“. Rozvracená ekonomika, zkorumpovaná státní správa, z ní vyplývající vzrůstající nespokojenost veřejnosti s Dudajevovou vládou, posilující opozice a navíc opět k Čečensku upřená pozornost Kremlu, to vše vedlo Dudajeva k „utužení“ jeho režimu, aby v polovině dubna rozpustil parlament a zavedl přímo prezidentskou vládu. Po neúspěšném atentátu na něj Dudajev v květnu vyhlásil na území výjimečný stav, přičemž na začátku května již předtím rozpuštěný odbojný parlament se snažil odvolat prezidenta. V červnu byla činnost parlamentu obnovena, nicméně byl zbaven práva měnit legislativu. Během srpna a září se začaly množit ozbrojené střety mezi Národní gardou a opozičními vojsky, ke konci roku také útoky proti vládním budovám. V prosinci vytvořily opoziční síly Dočasnou radu Čečenské republiky, kterou řídil Umar Avturchanov. Džochar Dudajev na stávající situaci reagoval vyhlášením válečného stavu. (Peťková, 2006:15)

Na počátku roku 1994 došlo k přejmenování státu z Čečenské republiky Nochči-čo na Čečenskou republiku Ičkeria. Obyvatelé ale původní, ani nový název nepoužívali. V červnu po atentátu na Dudajeva došlo ke střetu mezi opozicí a Národní gardou. Na konci července v ruském městě Mineralnyje Vody, které slouží jako vstupní brána do

pohoří Kavkaz a kterým prochází hlavní železniční trať spojující Rostov na Donu a ázerbájdžánského Baku, se čtyři únosci zmocnili autobusu plného cestujících a za tyto rukojmí požadovali pak vysoké výkupné a dva vrtulníky pro návrat do Čečenska. Při policejním zásahu došlo k explozi, při níž všichni zahynuli. Ruská propaganda využila tohoto vražedného incidentu k označení Čečenska jako centra všeho zločinu a terorismu, všichni Čečenci pak byli podle ruských médií zločinci. V této situaci vyhlásila Dočasná rada Čečenské republiky, že zbavuje Dudajeva moci a sebe prohlásila za jediný legitimní mocenský orgán v zemi. (Peřková, 2006:16). V říjnu 94 zaútočili vojáci opozičních sil na Groznyj, ale s neúspěchem, protože jejich útok odrazili vojáci Národní gardy. Další útok na Groznyj, již za plné podpory ruské armády, podnikla opoziční vojska 26. listopadu 1994. Tímto byla fakticky zahájena 1. čečenská válka.

Moskva chtěla za každou cenu zabránit z jejího pohledu nebezpečnému precedentu osamostatnění jednoho subjektu Ruské federace. Vlastní počátek První čečenské války se datuje na 11. prosince 1994, kdy do republiky vstoupila vojska Ruské federace. Přes počáteční neúspěchy Rusové obsadili hlavní čečenské město Groznyj (únor 1995). Od této chvíle začala partyzánská válka, ve které Rusové utrpěli značné ztráty v bojích s čečenskými bojovníky přeskupenými v horách a kontrolujícími stále několik měst. Velkým problémem pro ruské síly byl zejména boj ve městech, ve kterých byli ruští vojáci i velitelé značně nepřipraveni, stejně tak jako přenesení bojů mimo území Čečenska.

V červnu 1995 Šamil Basajev provedl teroristický útok na nemocnici v Bud'onovsku a v lednu 1996 akci stejného charakteru na nemocnici v Kizljaru provedl jiný čečenský velitel, Salman Radujev. Dne 21. dubna 1996 byl raketovým útokem zabit Džochar Dudajev a jeho funkce se ujal Zelimchan Janbardijev. Po překvapivém útoku v srpnu 1996 se Čečencům podařilo znovu dobýt Groznyj. Rozsáhlá vleklost konfliktu, porážky Ruska a také období prezidentských voleb v Rusku (červen – červenec 1996) zaktivizovala politická jednání, ve kterých hrál důležitou roli generál Alexandr Lebed', krátkodobý tajemník Rady bezpečnosti Ruska, v jejímž důsledku bylo 31. srpna 1996 v Chasavjurtu podepsáno příměří - dohody, které fakticky jednostranně ze strany Ruska ukončily první rusko-čečenskou válku. Následně začala ruská armáda vyklízet čečenské území, stahování vojsk bylo ukončeno ke konci roku 1996. O rok později byla podepsána mírová smlouva a na základě příměří byl problém statusu republiky odložen o 5 let.

V Moskvě vyvolala Chasavjurtská dohoda bouřlivou reakci, Lebed' a mnozí odsuzovali za ztrátu Čečenska. Státní дума označila dohodu za pokračování rozpadu Ruska. Lebed' odůvodňoval nevyhnutelnost dohody tím, že by Rusko válku prohrálo. Mimořádně populární politik nakonec dopltil na svoje úspěchy a prezident Jelcin se ho začal obávat a odstranil ho jako svého konkurenta. (Gallová, De Wall, 2000: 226-253)

Podle odhadů přišlo o život v této válce 7500 vojáků ruské armády, 4000 čečenských bojovníků a více než 35 000 civilistů. Další odhady tipují počet obětí na 80 000 až 100 000. Z více než půl miliónu lidí se stali uprchlíci, jejich města a vesnice zůstaly ležet v troskách. (Gallová, De Wall, 2000: 314)

Druhá nezávislost

Po skončení války se konaly parlamentní a prezidentské volby v lednu 1997 a k moci se na pětileté období jako prezident dostal Aslan Maschadov (59, 1 % hlasů), náčelník štábu a premiér koaliční vlády. Maschadov se snažil udržet čečenskou nezávislost a požádal o pomoc Moskvu při obnově republiky, jejíž ekonomika a infrastruktura byla prakticky zničena. Mezitím v květnu 1997 podepsal s ruským prezidentem Jelcinem „Dohodu o mírových principech vzájemných vztahů mezi Ruskou federací a Čečenskou republikou Ičkeria“. Tuto lze interpretovat i jako „uznání Čečenska de facto nezávislého“. Dohoda ale nepodléhala legislativní ratifikaci ruským parlamentem.

Rusko i nadále posílalo peníze za předpokladu, že budou obnoveny i školy a nemocnice. Většina z těchto peněz ale byla rozkradena již „během cesty“. Téměř půl milionu lidí (40 procent populace) bylo vnitřně vysídleno a byly donuceni žít v uprchlických táborech či přeplněných vesnicích. Ekonomika byla zničena. Dva ruské oddíly zůstaly i nadále rozmístěny v Čečensku ve snaze o obnovu země, hlavně obchodu s ropou.

Čečensko bylo těžce zasaženo válkou a ekonomika byla v troskách. Aslan Maschadov se snažil soustředit moc do svých rukou a sjednat si autoritu, ale v této poválečné situaci vytvoření efektivního státu s fungující ekonomikou bylo nad Maschadovovy síly. Válečné a poválečné řádění a nedostatek ekonomických příležitostí byl vhodným podhoubím pro další násilí. Únosy, loupeže a vraždy byly na denním pořádku. V roce 1998 byli zabití čtyři zahraniční zaměstnanci společnosti British Telecom Granger, což úplně zastavilo příliv zahraničních investic, a Maschadov tak ztratil možnost získat mezinárodní uznání o nezávislosti. Únosy se staly běžnou

výdělečnou činností v Čečensku a v průběhu tří let vydělaly více než 200 milionů amerických dolarů. V únoru 1999 prohlásil Maschadov republiku Ičkeria za islámskou a bylo zavedeno právo šaría. Doufal, že by tento akt pomohl zdiskreditovat opozici vedenou Movladi Udugovem a ještě více posílit stabilitu své vlastní ideologie. Nicméně, podle bývalého ministra zahraničí Ilyase Achmadova veřejnost spíše podporovala Maschadova a jeho stranu nezávislosti. Tovyústilo v mnohem větší počet politických shromáždění, které podporovaly vládu proti islamistické opozici. Achmad obvinil Maschadova, že neměl ústavní pravomoc vyhlásit právo šaría a také z rozvracení a podkopávání základů státu. Prezident Maschadov zakročil tvrdě proti únoscům a 25. října 1998 byl zabit významný lovec únosců Šadid Bargišev nastraženou bombou v jeho autě, když jel se dvěma svými strážci. Útok na Bargiševa lze považovat za odvetu za nedávné osvobození několika rukojmích, včetně 24 ruských vojáků a 2 Angličanů. Maschadov vinil z únosů tzv. neidentifikované vnější síly a jejich čečenské stoupence, tedy ty, kteří se údajně připojili k promoskevským silám během druhé války.

Aslan Maschadov vládl až do vypuknutí druhé války. Nepodařilo se mu převzít kontrolu nad celou republikou, ve které vládl chaos vlády několika kmenových vůdců. Na situaci se nic nezměnilo ani po krátkodobém jmenování premiérem Šamila Basajeva, kterého Rusko považovalo za teroristu. Naopak, v únoru 1999 opoziční síly vytvořily paralelní parlament „Šúru“ (Státní radu), které předsedal právě Šamil Basajev.

V období druhé nezávislosti Čečenska se velmi rozmáhaly početné únosy lidí, zejména osob ze zahraničí, s cílem získat co nejvyšší výkupné. Čečenské úřady začaly vznášet obvinění, že tyto akce jsou podporovány ruskými tajnými službami. Anarchie v Čečensku byla pravděpodobně pro mnoho skupin v Rusku i Čečensku, včetně ruské armády, výhodná. Mnohdy bylo Čečensko využíváno jako cesta k nelegální přepravě ropy, zbraní a drog. Ve velkém stupni byla situace v republice způsobena zasahováním z ruské strany – hospodářská a politická izolace země, provokativní akce připisované Čečencům, diskreditace na mezinárodním fóru i uvnitř samotné Ruské federace.

Za dva roky bylo uneseno více než 1300 lidí, mezi nimi i několik ruských generálů a osobních vyslanců prezidenta Jelcina. Kromě ruských občanů byly uneseny desítky západních novinářů, pracovníků humanitárních organizací, podnikatelů a misionářů. Rukojmí se stali cenným zbožím. Po vraždě šesti zajatých pracovníků Červeného kříže v prosinci 1996 se ze země stáhly všechny humanitární organizace. V roce 1997 uskutečnila vláda několik operací, jejímž cílem bylo osvobodit unesené cizince a zadržet skupiny únosců. Navzdory několika úspěšným operacím, byl boj proti

únoscům celkově neúspěšný. Koncem roku 1998 po brutální vraždě několika cizinců musela čečenská vláda mobilizovat armádu.

Napětí začalo narůstat v srpnu 1998. Rusko se během finanční krize ocitlo na pokraji bankrotu a nebylo schopno Čečensku vyplatit slíbenou finanční výpomoc. Křehké vztahy narušily únosy několika vysoce postavených představitelů ruské vlády na přelomu let 1998 a 1999. V dubnu 1999 Čečensko dokonce odstavilo svůj ropovod, protože Rusko za jeho užívání nebylo schopné platit. V létě došlo k řadě násilných incidentům – Čečenci přepadávali ruská pohraniční stanoviště a podnikali i teroristické útoky. Kreml pohrozil preventivními útoky. Svou roli také sehrála vnitropolitická situace před prosincovými parlamentními volbami, kdy se mnozí politici snažili vzrůstající napětí využít.

Roky nezávislosti přinesly většinou jen další násilí. Dne 10. prosince 1998 čečenský nejvyšší státní zástupce Mansur Tagirov zmizel při návratu do Grozného. Násilí v Čečensku vyvrcholilo 16. července 1998, kdy propukly boje mezi Maschadovou Národní Stráží síly pod vedením Sulima Jamadajeva (kteří se spojily s promoskevskými silami v druhé válce) a ozbrojenci ve městě Gudermes. Při střetu bylo zabito více než 50 lidí zabito a následně vyhlášen výjimečný stav v Čečensku. Ukázalo se, že Maschadov není schopen zaručit bezpečnost ropovodu přes Čečensko do Kaspického moře. Nelegální těžba a sabotáže zbavily režim hlavních příjmů a jeho spojenců v Moskvě. V letech 1998 a 1999 Maschadov přežil několik pokusů o atentát, které měla na svědomí ruská zpravodajské služby.

Exilová vláda Ičkerije

Od vyhlášení nezávislosti v roce 1991 pokračovaly boje mezi secesními úředníky a federálně jmenovanými úředníky. Od pádu Grozného v roce 2000 vláda v Ičkerii byla přesunuta do exilu, do Polska a Spojeného království. Dne 23. ledna 2000 diplomatické zastoupení Ičkerie byla založeno v Kábulu během vlády Talibanu v Afghánistánu, o 7 let později, na konci října 2007 separatistické tisková agentura Chechenpress uvedla, že Dokka Umarov oznámil vytvoření kavkazského Emirátu a prohlásil se jeho Emírem.

Změnu tohoto stavu však odmítli někteří čečenští politici v emigraci a vojenští představitelé, kteří i nadále podporovali existenci republiky. Od 23. 11. 2007 se za premiéra exilové vlády čečenské republiky Ičkerie označoval s odkazem na telefonické hlasování části poslanců Parlamentu Čečenské republiky Ičkerie v emigraci Achmed

Zakajev, funkce prezidenta ale už obsazena nebyla. Zakajevův vliv zůstal ale značně omezený a zdá se, že v současnosti se už žádné relevantnější exilové skupiny k projektu Čečenské republiky Ičkerie nehlásí.¹⁶

Obr. 4 Čečenský voják při obraně města Groznyj¹⁷

Druhá nezávislost a druhá Čečenská válka

K eskalaci napětí došlo po změně poměru sil v Čečensku. Nepřehlednou státní strukturu oslabovaly vnitřní politické spory, postavení prezidenta Maschadova sláblo a Šamil Basajev ho vyzval k rezignaci a rozpuštění parlamentu. Zemi měla spravovat islámská rada starších. Aslan Maschadov výzvu odmítl a nařídil vypracovat nový návrh čečenské ústavy, která měla spojit demokratické prvky s islámskými tradicemi. Tento

¹⁶ On-line dostupné na https://en.wikipedia.org/wiki/Chechen_Republic_of_Ichkeria

¹⁷ On-line dostupné na Dostupné na: <https://russochechenconflict.wordpress.com/russian-response-first-chechen-war/>

záměr už nestihl splnit, protože čečenští radikálové podnikli útok na území Ruska. Dalším podnětem k druhé čečenské válce byla invaze do sousedního Dagestánu.¹⁸

Dne 10. srpna zaútočilo 2000 čečenských bojovníků v čele s polními veliteli Chattábem a Basajevem na sousední Dagestán, obsadili několik osad a vyhlásili islámskou republiku. Byli to stoupenci *wahhábistů*¹⁹, příslušníci radikální ortodoxní islámské sekty. Vedení Ruska s nově jmenovaným premiérem Vladimírem Putinem považovalo útok za pokus destabilizovat celou politickou situaci v Ruské federaci a přijalo vojenská i ekonomická opatření, aby zabránilo rozšíření konfliktu. Armáda s podporou letectva a dělostřelectva přinutila čečenské oddíly ustoupit. Významnou úlohu hráli i ekonomické kroky – Dagestán okamžitě dostal z federálního rozpočtu finanční prostředky, které mu patřily v rámci dotační politiky, protože Čečenci se původně spoléhali na spojenectví s nespokojeným Dagestánem. Dagestánci čečenský útok nejenže odmítli, ale dokonce vytvořili i oddíly domobrany, které bojovali proti čečenským extrémistům.

Po útoku de facto přestaly platit chasavjurské mírové dohody a případná suverenita Čečenska se stala ještě více nereálná. Nezávislé Čečensko pod vedením radikálů by ohrozilo bezpečnost ruského státu a jako centrum islámského extrémismu a mezinárodního terorismu by se stalo centrem neustálých hrozeb. Ze předpokladu, že by se Čečensko fakticky stalo nezávislým státem, dal by se Basajevův útok na Dagestán, teda na část ruského území, klasifikovat jako nepřátelský čin jednoho státu vůči druhému, po kterém obvykle následuje vyhlášení války. Ruská vláda tento fakt plně využila ve svůj prospěch. V porovnání s ruským útokem koncem roku 1994 dodal tento začátek vojenských operací postupu ruské strany legitimitu. Kromě toho to Moskva odůvodnila tím, že brání pronikání islámského extremismu na Kavkaz a do střední Asie, že bojuje proti vznikajícímu teroristickému režimu.

¹⁸ MRÁZEK, Jozef: V náručí Moskvy. In: Prague Watchdog, [online], 16. 3. 2016. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>

¹⁹ Wahhábismus je sunnitské nábožensko-politické hnutí, které hlásí návrat k čistotě raného islámu z období Mohameda. Přísné dodržování zásad jednoho boha, zakazuje uctívat světce a posvátné místa, zavrhuje novoty, odmítá projevy přepychu, hlásá bratrstvo a jednotu všech muslimů, sociální harmonii a nutnost džihádu – svaté války proti nevěřícím. Přívrženci tohoto učení, které vzniklo v Saudské Arábii v 19. století, si říkají muwahhidun (jednotní). Termín wahhábismus má spíše pejorativní nádech, používali ho jeho odpůrci.

Krátce po úspěšném vytlačení Čečenců z Dagestánu se válka opět přenesla na ruské území. Ráno 9. září 1999 vybuchla pod obytným domem v Moskvě bomba, která zabila většinu, ze stovky jeho obyvatel. O čtyři dny později otrásla Moskvou další exploze, která způsobila zřícení obytného domu a zabila 118 lidí. K útokům došlo také v dalších ruských městech Bujnask a Volgodonsk. Celkově si útoky vyžádaly na 300 obětí. Nejvyšší čečenští velitelé sice odmítli odpovědnost, ale útoky změnily postoje ruské veřejnosti, i politických elit a druhou protičečenskou kampaň podpořily. *„Druhá čečenská válka byla chápána jako boj za obnovu státní identity Ruska, za obrodu národní hrdosti, jako boj s vlastními komplexy. Proto se těšila podpoře občanů“.*²⁰

Počátkem září 1999 začaly letecké nálety. Pozemní jednotky překročily rusko-čečenské hranice dne 18. září 1999 a velmi rychle obsadily nížinnou část republiky až k řece Těrek, na jejímž břehu se na delší dobu zastavily, vlastní počátek druhé Čečenské války se pak datuje na 30. září 1999. V důsledku útoků na ruská města se válka rozpoutala naplno. Na přelomu září a října 1999 překročilo 100 000 ruských vojáků čečenské hranice s cílem vytvořit nárazníkové pásmo, jakýsi sanitární kordón, který měl zabránit pronikání ozbrojenců do Ruska. Na území, které federální vojska neobsadily, vyhlásil prezident Maschadov výjimečný stav, čím Čečensko de facto vstoupilo do války. Hlavní město Groznyj bylo obklíčeno 6. prosince 1999 a obyvatelé města byli vyzváni, aby ho opustili. V celé republice se rozpoutaly rozsáhlé boje, které už na začátku operace zničily 75 procent důležitých pozic čečenských skupin. Koncem roku 1999 se ruským vojskům podařilo obsadit všechny důležitá čečenská města na severu země (Gudermes, Argun, Urus Martan) a začátkem roku 2000 dobyly Groznyj a dále postupovaly na jih. Poslední oddíly čečenských bojovníků (asi 2000) opustily město v noci na 31. ledna na 1. únor 2000.

Rusko oznámilo vítězství, které se stalo prvkem volební kampaně Vladimíra Putina v ruských prezidentských volbách v březnu 2000. Rusko nastolilo přímou vládu nad Čečenskem v roce 2000 a jmenovalo promoskevskou vládu. I když Rusko nedokázalo zlomit odpor separatistů, Moskva v lednu 2001 ukončení vojenské fáze operace.

Po totální ofenzivě způsobovali čečenští partyzáni dále těžké ztráty ruským silám a stáli proti ruské politické moci v Čečensku po několik dalších let. Rozsáhlé boje

²⁰ BATURIN, Jurij a kol.: Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačova k Putinovi - obrazy z moderních dějin Ruska. Praha, 2003, s. 460

byly nahrazeny partyzánskou válkou a bombovými útoky na vojáky ruské federace a síly regionální vlády. Násilí se často odehrávalo i v sousedních regionech. Přesný počet obětí však není znám, odhady se pohybují od desítek tisíc mrtvých a nezvěstných, převážně civilistů v Čečensku.

7 PŘÍČINY KONFLIKTU V ČEČENSKU

Rusko-čečenská konflikt představuje důsledek velmi složitých faktorů a jeví a lze na ní nahlížet z několika hledisek. Přístup k tomuto konfliktu pak představuje rozsáhlou mozaiku subjektivních pohledů jednotlivých aktérů či pozorovatelů. Při podrobnějším studiu můžeme vysledovat několik možných příčin jeho vzniku.

Pokud bychom zvolili chronologický postup, jednou z prvních příčin rusko-čečenského konfliktu, daných historickým vývojem v regionu, je několik staletí trvající snaha Ruska získat, obsadit, podrobit a připojit do svého vlastního územního celku strategicky významné území Severního Kavkazu, respektive Čečenska pro jeho výhodnou polohu a později pro jeho zásoby nerostného bohatství – ropy. Oba aktéři konfliktu jsou diametrálně odlišní svou velikostí, počtem obyvatel, jazykem i náboženstvím, uspořádáním společnosti, mocenskými zájmy, nepodařilo ruskému mocenské impériu, ani za cenu obrovských ztrát především na čečenské straně nikdy zcela podrobit malé Čečensko podrobit. Historický vývoj tedy poznamenal vzájemné vztahy Čečenska a Ruska trvalou nedůvěrou a nepřátelstvím.

V rámci mocenských dobytelských snah ruského impéria se v časových údobích jednotlivých anexí stávali z Čečenců občané druhého řádu ve všech oblastech života společnosti pouze na základě svého etnického původu. Tuto dosud přetrvávající etnickou nesnášenlivost lze rovněž považovat za jednu z příčin rusko-čečenského konfliktu.

Dalším faktorem, ovlivňujícím vztahy obou stran, je naprostá odlišnost náboženského vyznání, popřípadě státní ideologie obou stran konfliktu. Na jedné straně stojí Rusko jako historická velmoc pravoslavného křesťanského vyznání, později komunistické ideologie, na straně druhé pak Čečensko s původně animistickým náboženstvím, později s islámským náboženstvím, s neexistencí státního útvaru, natož pak státní ideologie. Tato náboženská/ideologická úroveň konfliktu nabývá v posledních letech na důležitosti v souvislosti s expanzí radikálního islamismu, nejen v Rusku, ale po celém světě.

V rusko-čečenském konfliktu můžeme nalézt další aspekt, a to tzv. konflikt o zdroje. Přesto, že se v této severokavkazské zemi ropa přestala těžit kolem poloviny 20. století, zůstalo Čečensko jejím důležitým zpracovatelem, ale především transferovým územím, přes nějž se dopravuje ropa a zemní plyn z Kaspického moře k Černému moři. Protože ropovod z Baku do přístavu Novorossijsk vede přes čečenské

území, požadovalo Čečensko jako rovnoprávný partner třetinu tranzitních příjmů. Čečenská nezávislost pak byla ohrožující také pro ruskou ekonomiku. Jeho úplnou samostatností by Rusko ztratilo obchodní a dopravní spojení se státy na jihu Kavkazu – Gruzii, Ázerbájdžánem a Arménií. (Peřková, 2006:32)

Další příčinou tohoto konfliktu jsou obavy Ruska ze situace, kdy by přiznání úplné samostatnosti Čečensku mohlo spustit „dominový efekt“ snah dalších nespokojených regionů Kavkazu a středního Ruska, jak uvedeno dále, mohlo by destabilizovat celou Ruskou federaci a snížit tím jeho mezinárodní kredit jedné ze světových mocenských velmocí.

Velká národnostní pestrost i rozdílnost nadnárodních specifik se promítá do celé řady konfliktů a sporů v této oblasti, která je navíc podporována rozdílnými mocenskými, politickými a etnickými zájmy regionálních či místních elit. Většinou se jednalo o územní spory, a to nejen mezi členy federace (např. spor mezi Inguškem a Severní Osetií) ale také na úrovni etnických městských společenství (např. Karačejevsko-Čerkesko nebo Kabardinsko-Balkarsko). Vznikla řada národnostních a společensko-politických hnutí. Etnická nevráživost, ekonomická krize a mnoho dalších problémů zpochybnily stabilitu celého Severního Kavkazu.

Významným v oblasti Severního Kavkazu je ingušsko-osetinský konflikt územního charakteru, který vypukl ve zhruba dvousetisícovém Ingušsku. Inguško bylo do roku 1991 součástí Čečenska, ale na rozdíl od Čečenců ingušští nacionalisté netoužili po úplné separaci od Ruské federace. Jedině tak mohli mít malou šanci získat zpět své území (Prigorodnyj kraj), jež Stalin „daroval“ v roce 1944 Severní Osetii za pomoc proti ingušským kolaborantům. Napětí mezi oběma etniky vyústilo v roce 1992 v ozbrojené střety, ve kterých Osetince podpořila ruská armáda. Konflikt si vyžádal na 800 životů a až 50 tisíc Ingušů muselo uprchnout ze Severní Osetie a přes uzavřenou dohodu o návratu obyvatelstva zůstávají od roku 1992 v Ingušsku, které se následkem toho stalo jedním z území s nejvyšším podílem uprchlíků (tzv. IDP - vnitřně přesídlených osob) na světě. Stabilizace vztahů mezi Inguši a Osetinci je ohrožena především nevyřešenou situací v sousedním Čečensku a teroristickými útoky čečenských separatistů.

Severní Kavkaz je zároveň potencionálním aktérem konfliktu mezi Jižní Osetií a Gruzii, protože část severoosetské politické reprezentace otevřeně podporuje separatistické snahy svých jižních sousedů. Další z neklidné oblasti Severního Kavkazu je Dagestán a Kabardinsko-balkarská republika, kam se z Čečenska šíří wahhábismus,

radikální islámský směr. Wahhábisté sice nemají v Dagestánu moc velkou podporu veřejnosti, která v drtivé většině vyzývá tradiční islám, ale jsou dobře organizovaní a navíc mají štědré sponzory ve členech islamistických organizací z Arabského poloostrova. Ve špatných hospodářských podmínkách a nepříliš efektivní místní vlády dokázali wahhábisté přitáhnout řadu příznivců, především nezaměstnané a mladé muže. Mezi wahhábisty a tradičními muslimy docházelo od počátku 90. let k přestřelkám a vzájemných vraždám duchovních, v důsledku čehož přijal parlament v roce 1997 zákon „O boji proti fundamentalismu“, který se stal signálem pro masivní pronásledování wahhábistů. Ti v roce 1999 uspořádali výpad z Čečenska do Dagestánu s cílem vyvolat povstání a vyhlásit „Islámský stát Dagestán“ pod vedením „emíra“ Šamila Basajeva.²¹ Plán však ztroskotat pro odpor drtivé většiny Dagestánců a naznačil, že žádnou radikalizaci místních poměrů nelze ve větší míře očekávat. Po tomto útoku ztratili Čečenci u Dagestánců veškeré sympatie, které k nim Dagestánci do té doby měli, neboť Dagestán patřil k největším odpůrcům ruského pronikání na Kavkaz.

²¹ On-line dostupné na: <http://abchazie.cz/kavkaz.php>,, <http://www.unium.cz/materialy/0/0/cecensko-pouprave-m24390-p1.html>

8 HLAVNÍ AKTÉŘI KONFLIKTU V ČEČENSKU

Z obecného pohledu lze říci, že konflikt v Čečensku má dva hlavní aktéry: ruskou a čečenskou stranu. Z podrobnějšího pohledu na tento konflikt pak vyplyne množství dalších více či méně důležitých aktérů a hybatelů uvnitř obou hlavních konfliktních stran.

8.1. Vnitřní aktéři

Vnitropolitickou situaci a její vývoj v Čečensku během trvání konfliktu od počátku 90. let až do současnosti ovlivňovaly osobnosti mnohdy značně charismatických „vůdců“, ať již legitimně či „téměř“ legitimně zvolených do prezidentské nebo premiérské funkce (státní aktéři), nebo tzv. nestátní aktéři²² v podobě vůdců různých radikálních nacionalistických nebo náboženských hnutí či skupin organizovaného zločinu. Následující stručné charakteristiky čečenských státních aktérů (prezidentů) výstižně ilustrují vývoj čečenského konfliktu, resp. cílů jednotlivých aktérů, od počátku do současné doby.

Džochar Dudajev byl charismatickým vůdcem čečenského národa v první fázi konfliktu, od roku 1991 až do své smrti stál v čele protiruského odboje. Pod jeho vedením se Čečenci orientovali na dosažení úplné politické nezávislosti, neprojevovala se ale výraznější inklinace k islámu (byť islámská rétorika byla účelově využívána např. během 1. čečenské války), nebo zahraničně-politická orientace na islámské země. Zpočátku se Dudajev orientoval výrazně na Gruzii, ve které získal významného spojence v osobě prvního gruzínského prezidenta Zviada Gamsachurdii. Po Gamsachurdiově svržení (na konci roku 1991) mu dokonce v Čečensku poskytl azyl a pověřil ho kontakty s různými protiruskými organizacemi z celého širšího okolí na tzv. první kavkazské konferenci.

Dudajevův program lze označit za nacionalistický, nikoliv však expanzionistický: např. nebránil oddělení ingušské části republiky v červnu roku 1992, ani jejímu (znovu)včlenění do Ruské federace. Čečensko se snažil zbavit nejen dosavadních

²² On-line dostupné na: <http://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie/kriminalizace-a-nabozenska-radikalizace-v-cecensku-jako-dva-hlavni-trendy-vyvoje-po-roce-1996-a-jejich-vliv-na-dimenzi-terorismu-v-pozdejsim-konfliktu>

politických, ale také kulturních a historicky vytvořených vazeb na ruský prostor. V roce 1993 se např. v čečenských školách přestala vyučovat ruština, čečenský jazyk byl důsledně zaveden do státní správy, písmo bylo změněno na latinku, apod.

Během své vlády projevoval silné autoritářské skony a připustil výraznou militarizaci společnosti. Ostatně už jeden z jeho prvních dekretů zakotvoval s odkazem na čečenské tradice právo vlastnit zbraň. Autoritářský styl vlády spolu s neutěšenou hospodářskou situací a rostoucí kriminalitou mu také zabránily, aby si udržel dřívější celonárodní podporu, naopak proti němu postupně sílila pozice. Už v roce 1993 se čečenský parlament pokoušel uspořádat referendum o jeho odvolání, na což Dudajev reagoval jeho rozpuštěním. Rostoucí ozbrojené opoziční síly se pak s ruskou podporou opakovaně snažily Dudajeva sesadit, ale bez úspěchu. Nejistá vnitropolitická situace a narůstající vnitropolitické problémy pravděpodobně vedly k ruskému rozhodnutí pokusit se pacifikovat Čečensko násilně – Rusové zřejmě předpokládali, že se Dudajevovi nepodaří zmobilizovat obranu. Tento předpoklad byl ovšem chybný. Dne 11. prosince 1994, pět dnů poté, co se Dudajev a ruský ministr obrany Pavel Gračov se dohodli na příměří, opustil Dudajev prezidentský palác a se svými silami přesídlil na jih, aby vedl dále válku. Téhož roku vyhlásil Rusku džihád. Byl jmenován nový muftí republiky Ičkerie Achmad Kadyrov, a zahraniční dobrovolní válečníci se začali stahovat většinou ze sousedních muslimských republik, jako je Dagestán, zpět do Čečenska.

Dudajev byl zabit dne 21. dubna 1996 laserem naváděnými střelami, když byl zaměřen pomocí satelitního telefonu. Po jeho smrti ho zastoupil jeho místopředseda Zelimchan Jandarbijev (jako úřadující prezident), a v roce 1997 vyhrál volby náčelník válečného štábu, Aslan Maschadov.

Zelimchan Jandarbijev založil v květnu 1990 Vajnašskou demokratickou stranu (VDP, *Вайнахская демократическая партия*), první čečenskou politickou stranu, která měla otevřeně separatistický program nezávislosti Čečenska. VDP zpočátku reprezentovala Čečence i Inguše až do jejího rozpadu po vyhlášení nezávislosti Čečenska. V listopadu 1990 se stal místopředsedou nově vytvořeného Kongresu čečenského lidu vedeného Džocharem Dudajevem. Společně s Dudajevem podepsal dohodu o rozdělení Čečensko-ingušské republiky na dvě části. Od roku 1991 zastával funkci místopředsedy Čečenské republiky Ičkeria.

V dubnu 1996, po atentátu na svého předchůdce Džochara Dudajeva, se stal úřadujícím prezidentem. Na konci května 1996 se v čele čečenské delegace setkal s ruským

prezidentem Borisem Jelcinem a ruským premiérem Viktorem Černomyrdinem na mírové konferenci v Kremlu, která vyústila v podepsání dohody o příměří dne 27. května 1996. V roce 1997, při podpisu rusko-čečenské mírové smlouvy v Moskvě, požádal Jandarbijev prezidenta Jelcina, aby byl přijat jako hlava suverénního státu. Jandarbijev se účastnil prezidentských voleb konaných v Čečensku v únoru 1997, ale byl poražen čečenským vojenským vůdcem Aslanem Maschadovem, když dostal jen 10,1 % hlasů (skončil až na 3. místě). Jandarbijeovy vztahy k Maschadovi byly velmi chladné, v září 1998 ho Maschadov veřejně odsoudil a obvinil jej ze šíření radikálního islámismu, jakož i organizování ilegálních ozbrojených skupin. Jandarbijev se následně plně spojil s tvrdou linií islamistické opozice proti Maschadovi.

V září roku 1999 byl Jandarbijev považován za klíčovou postavu vedené invaze koalice islamistických povstalců do sousední republiky Dagestán. Na začátku druhé čečenské války vycestoval do Afghánistánu, Pákistánu a Spojených arabských emirátů, kde se snažil získat podporu pro muslimské Čečence. Byl klíčovou postavou ve získávání finančních prostředků z nadací arabských států Perského zálivu za účelem podpory radikální čečenské frakce nazývané Islámský pluk zvláštního určení (*Special Purpose Islamic Regiment, Исламский полкособогона значения*), což byla militantní skupina zodpovědná za spáchání teroristického útoku na moskevské divadlo, který si v roce 2002 vyžádal na 129 obětí z řad ruských rukojmích. V roce 2004 na něj byl spáchán v Kataru úspěšný atentát.²³

Aslan Maschadov se během první rusko-čečenské války podílel na vítězství Čečenců, když organizoval obranu hlavního města a v bitvě o Groznyj velel obraně prezidentského paláce. V únoru roku 1995 byl Maschadov povýšen na divizního generála. Začátkem června roku 1995 se Maschadov účastnil mírových rozhovorů v Grozném. V červnu 1996 podepsal na jednání v ingušské Nazrani protokol o příměří a opatření k vyřešení ozbrojeného konfliktu v Čečenské republice Ičkerija. V srpnu 1996 opakovaně jednal s Alexandrem Lebeděvem a 31. srpna 1996 podepsal tzv. Chasavjurtskou dohodu, která znamenala konec první čečenské války.

²³ On-line dostupné na: www.stratfor.com. [online]. 5. 4. 2016 [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: [://www.stratfor.com/analysis/chechnya-murder-qatar](http://www.stratfor.com/analysis/chechnya-murder-qatar)
en.wikipedia.org. [online]. 5. 4. 2016 [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: [://en.wikipedia.org/wiki/Zelimkhan_Yandarbiyev](http://en.wikipedia.org/wiki/Zelimkhan_Yandarbiyev)

Dne 17. října 1996 byl Maschadov jmenován předsedou vlády Čečenské republiky Ičkerija, navíc dále zůstal náčelníkem štábu a ministrem obrany. V lednu 1997 byl zvolen vysokým počtem (59,3 %) hlasů už v prvním kole do funkce prezidenta. Dne 12. května 1997 pak dosáhl vrcholu své politické kariéry, když podepsal mírovou smlouvu s Jelcinem v Kremlu. Do konce roku 1996, než Maschadov nastoupil do prezidentské funkce, téměř půl milionu obyvatel Čečenska žilo v uprchlických táborech či přeplněných vesnicích. Ekonomika byla zcela rozvrácena a Maschadov začal ztrácet i politické postavení. Pokusil se omezit nárůst fundamentalistických skupin podporovaných Basajevem. V únoru 1999 však jako ústupek radikálním islamistům zavedl islámské právo šaría. V létě roku 1999 Maschadov odsoudil Basajeva za invazi do Dagestánu. Z tohoto útoku Rusko obvinilo Čečenskou republiku Ičkeria a 1. října 1999 tehdejší ruský premiér Vladimír Putin prohlásil autoritu prezidenta Maschadova a jeho parlament za nelegitimní. Dne 11. října 1999 Maschadov představil mírový plán a stíhání válečných zločinců, ale nabídka byla z ruské strany odmítnuta. Hned na to Maschadov Rusku vyhlásil svatou válku. Maschadov obhajoval boj proti ruské okupaci Čečenska, ale odsoudil útoky na civilisty. Popíral odpovědnost za teroristické činy proti ruským civilistům a následovníkům Basajeva. Nicméně 24. října 2002 byla zachycena zpráva hovořící o tom, že Maschadov vyzval k intenzifikaci teroristických aktivit a sabotáží v Rusku. Důkazy, že se Maschadov účastnil útoku na moskevské divadlo v roce 2002, byly poskytnuty hlavními pachateli Movsarem Barajevem a Abu Saidem. Zpočátku popíral i odpovědnost za útok na Nazran v roce 2004, ve kterém bylo zabito 98 policistů a vojáků. V červenci 2002 Maschadov převzal odpovědnost za tyto útoky. Dne 15. ledna 2005 Maschadov vydal zvláštní příkaz k zastavení veškerých vojenských operací kromě těch, které slouží k sebeobraně, a to jak uvnitř, tak vně Čečenska, a znovu vyzval k dojednání ukončení čečenského konfliktu. Umar Chambijev, jeho vyjednávač, řekl, že separatisté již nepožadují úplnou nezávislost, ale jen „záruky pro existenci čečenského národa“. Toto jednostranné příměří podpořil Basajev, ale bylo odmítnuto ruskými vůdci, kteří opět odmítli vyjednávat. Dne 8. 3. 2005 byl, s velkou pravděpodobností ruskou tajnou službou FSB ve spolupráci s milicemi Ramzana Kadyrova, zabit v čečenské vesnici Tolstoj-Jurt.²⁴

²⁴ en.wikipedia.org. [online]. 5.4.2016 [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Aslan_Maskhadov
http://news.bbc.co.uk/. [online]. 5. 4.2016 [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/459302.stm>

Abdul-Chalim Sadulajev byl první čečenský vůdce rebelů, který se snažil účinně sjednotit povstalecké islámské síly v zemi. Sjednocení se snažil zajistit sliby věrnosti, a to nejen od čečenských separatistů, ale také islámských skupin usilujících o svržení Kremlu v rámci Severního Kavkazu. Založil vojenskou formaci „Kavkazská fronta“.

Poté, co získal moc, vyzval k „dekolonizaci“ muslimských regionů a přijetí ústavy založené na islámském právu šaría. Razantně odsoudil zadržování rukojmích a řekl, že po skončení války se nový prezident bude volit demokraticky. V únoru 2006 Sadulajev oznámil přeskupení kabinetu kvůli několika povstaleckým představitelům žijícím v zahraničí, včetně A. Zakajeva, který byl zamítnut jako místopředseda vlády. Sadulajev padl 17. 7. 2006.²⁵

Dokka Umarov byl po celá léta považován za vůdce islamistického křídla čečenské (resp. severokavkazské) rezistence. Bojoval v obou válkách proti Rusku a od roku 1994 zastával funkci čečenského ministra bezpečnosti během nezávislosti Čečenska v letech 1996 a 1999. Umarov hrál údajně klíčovou roli při organizování útoku v sousední Ingušské republice v červnu 2004, při kterém zahynulo několik desítek lidí, včetně úřadujícího ingušského ministra vnitra. Byl také obviněn ruskými bezpečnostními složkami z účasti na teroristickém útoku v Beslanu v roce 2004, při kterém zahynulo více než 300 lidí. Umarov nicméně popíral, že by čečenský separatismus byl spojen s al-Káidou nebo s jinými mezinárodními džihádistickými skupinami s tím, že prioritou rebelů je svoboda a nezávislost Kavkazu na Rusku a mír pro Kavkaz. Odklon od čečenského nacionálního separatismu k islámskému separatismu byl ale zjevný a dne 7. října 2007 Umarov dokonce vyhlásil Kavkazský emirát, který by podle jeho představ měl sjednotit všechny muslimské národy v oblasti, a prohlásil se jeho emírem. Ve stejném roce se jasně přihlásil i k solidaritě s muslimy mimo kavkazskými, když prohlásil, že jeho emirát podporuje „bratry v Afghánistánu, Iráku, Somálsku a Palestině“ a dále, že „každý, kdo vede válku proti muslimům“, je jeho nepřítel.²⁶

Umarov rovněž vyzýval k zabíjení Čečenců, kteří spolupracují s ruskou vládou. V prohlášení v březnu 2010 označil útoky na moskevské metro, při kterých zahynulo 39

²⁵ on-line dostupné na: en.wikipedia.org. [online]. 5.4.2016 [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: [://en.wikipedia.org/wiki/Abdul-Halim_Sadulay](http://en.wikipedia.org/wiki/Abdul-Halim_Sadulay)

²⁶ On-line dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-europe-12269155>

osob, za „legitimní akt pomsty za vraždění civilistů na Kavkaze“²⁷. Dne 24. ledna 2011 se přihlásil k bombovému útoku na moskevském letišti Domoděvovo, při kterém přišlo o život 36 lidí a dalších 180 bylo zraněných. V červenci 2013 jako samozvaný emír Kavkazského emirátu vyzval islamisty, aby se zaměřili na zimní olympijské hry v Soči, ačkoli k žádným útokům během her nedošlo. Umarov zemřel, pravděpodobně následkem otravy, 7. 9. 2013.

Achmat Kadyrov byl jednou z klíčových postav rusko-čečenského konfliktu. V první čečenské válce bojoval i se synem Ramzanem na straně čečenských sil, později byl získán ke spolupráci s prezidentem Vladimírem Putinem.

Do roku 1999 vystupoval Kadyrov především jako muslimský náboženský vůdce. Džochar Dudajev ho po první vítězné válce jmenoval nejvyšším muftím Čečenska. Kadyrov tehdy vyzval ke svaté válce proti Rusku, byl vůdcem partyzánů v první válce a účastnil se jednání v roce 1996, které vedly k ruskému ústupu. Na druhou stranu byl vždy odpůrcem importu islamistických ideologií z arabského světa a prosazoval tradičnější čečenské pojetí islámu, což ho politicky postupně vzdalovalo od nejradikálnějšího proudu čečenského odboje.

Počátkem druhé čečenské války, kterou vlastně bezprostředně vyvolalo islamistické dobrodružství v Dagestánu, přešel Kadyrov i se svým synem Ramzanem na stranu Kremlu, což ještě posílilo soupeření mezi klany a válečníky v Čečensku. Kadyrov se tímto obratem pragmaticky vzdal čečenského separatismu výměnou za zachování autonomie republiky a toleranci k výraznému vlivu islámu na veřejný život. Pro svou „loajalitu“ k Rusku byl v říjnu 2003 zvolen prezidentem, jeho zvolení bylo však zmanipulované tak, aby vyhovovalo potřebám Kremlu, který potřeboval odstranit Maschadova. Od té doby Kadyrov budoval svou moc prostřednictvím nábory bezpečnostních sil, které vedl jeho syn Ramzan. Zemřel při atentátu 9. 5. 2004.²⁸

Alu Alchanov, čečenský ministr vnitra, byl hlavním kandidátem, který měl nahradit Achmeda Kadyrova. Byl podporován i Ramzanem Kadyrovem, který byl v té době velitelem prezidentské stráže. Alchanov byl vnímán jako slaboch, zcela

²⁷ <http://www.bbc.com/>. [online]. 8.4.2016 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-12269155>

²⁸ <http://www.theguardian.com/>. [online]. 8.4.2016 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/news/2004/may/10/guardianobituaries.russia>

postrádající charisma svého předchůdce. Byl zvolen prezidentem ve volbách v srpnu 2004, které proběhly zcela pod taktovkou Kremlu a za absence skutečné politické soutěže. Podle oficiálních údajů Čečenské volební komise, které se při všelidových hlasováních v předchozích dvou letech zřetelně rozcházely s informacemi od nezávislých pozorovatelů, se voleb účastnilo kolem 80 procent zaregistrovaných voličů. Alchanov získal 73,8 procent z celkového počtu odevzdaných hlasů.

Hlavním důvodem „zvolení“ Alchanova do prezidentské funkce s požehnáním a pomocí Kremlu byl příliš nízký věk Ramzana Kadyrova pro kandidaturu na prezidenta. Alchanov byl politickou loutkou nejen Moskvy, ale také Kadyrových bezpečnostních složek.²⁹

Ramzan Kadyrov, bývalý velitel prezidentské gardy do té doby vicepremiér, nahradil ve funkci v březnu 2006 zesnulého čečenského premiéra Sergeje Abramova. Zahájil implementaci některých aspektů práva šaría; zákaz hazardu, výroby alkoholu a vyslovil se pro polygamii. Zejména se však soustředil na eliminaci konkurenčních federálních silových struktur složených z Čečenců. Kadyrov své pozice upevnil i v ekonomické sféře, kdy za jeho největší úspěch lze považovat kontroly nad Nurenegro, největší dceřinou společností hlavní ruské energetické společnosti RAO JES Rusko. V říjnu 2006 dosáhl Kadyrov věkové hranice třiceti let, a mohl se tak podle čečenské ústavy ucházet o úřad prezidenta. Na počátku roku 2007 donutil k rezignaci prezidenta Alu Alchanova a usedl do prezidentského křesla. Od té doby zachází Kadyrov daleko za rámec svých pravomocí. V parlamentních volbách v roce 2007 byly do parlamentu voleny pouze osoby jemu loajální. Kadyrov osobně vedl volební kandidátku pro prezidentského Jednotného Ruska. Podle výsledků volební komise dosáhla účast v Čečensku 99,21 procent, přičemž 99,37 procent voličů údajně volilo stranu Jednotné Rusko.

Po boku Kadyrova stál po celou dobu Putinova druhého prezidentského období Vladislav Surkov, zástupce ředitele Kanceláře prezidenta a jeden z hlavních strůjčů Putinovy domácí politiky. Proti Kadyrovi naopak stála elita složená z představitelů silových struktur (tzv. siloviki). Ty znepokojovala Kadyrova minulost čečenského

²⁹ <http://www.globalsecurity.org/>. [online]. 8.4.2016 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/kadyrov-2.htm>

povstalce a obávají se, že by se v budoucnu mohl postavit Moskvě. Rovněž je znepokojuje jeho usilovné trvání na tom, aby bylo Čečensku umožněno těžit vlastní zásoby ropy a zemního plynu. Výnosy z těžby pak měly jít čečenské pokladny a posloužit k financování obnově válkou zničené země. V současné době je čečenský ropný průmysl kontrolován ruským konglomerátem Rosněft, který udržuje pevné vazby se silovíky, kteří nemohou Kadyrovi odpustit, že je odstříhl od mnohamiliardových peněžních dotací úplnou eliminací přítomnosti federálních jednotek na území Čečenska. Kadyrov se snažil zajišťovat finanční prostředky i v samotné republice, aby nebyl závislý na dotacích z federálního centra. Za tímto účelem vytvořil tzv. Fond Achmeda Kadyrova, který svědčí o nízké úrovni institucionalizace Čečenské republiky. Fond zajišťoval především financování všech stavebních prací, sociálních programů a zvyšování Ramzanovy autority. Další součástí přísunu financí do Fondu představuje vydírání podnikatelů. Je ovšem nutné poznamenat, že v Čečensku se staví nové domy, obnovuje se infrastruktura, budují se nové cesty a v březnu roku 2007 bylo znovu zprovozněno mezinárodní letiště v Grozném.

Postoje čečenské veřejnosti jsou ke svému vůdci poněkud ambivalentní. Většina obyvatel žije ve strachu před Kadyrovými jednotkami a nenávidí zkorumpovanou vládu, která nemá demokratickou legitimitu, samotný Kadyrov však má poměrně velkou podporu lidí, většinou mládeže. Válkou unavení Čečenci jsou ochotni podpořit jakoukoliv vládu schopnou lidem zajistit alespoň minimální bezpečnost a možnost uživit rodinu, ale na druhou stranu jsou schopni se vzdát svých politických práv a svobody projevu a přizpůsobit se kriminálnímu ekonomickému systému.

Tzv. Kadyrovci se rekrutovali převážně z příslušníků prezidentské gardy zvané Bezpečnostní služba. Představovali nejefektivnější čečenské ozbrojené síly, s jejichž pomocí Ramzan Kadyrov likvidoval své nepřátele. Kadyrovci se stali početně srovnatelnými s jednotkami ministerstva vnitra, ale měli větší neformální pravomoci. Uvádí se, že v té době měly Kadyrovovy oddíly přibližně 12 000 mužů. Ti prováděli pod rouškou protiteroristických operací akce zaměřené na odstranění osob loajálních k prezidentu Alu Alchanovi. Kadyrovovy jednotky své oponenty terorizovaly a zavražďovaly popravami bez soudů, mučením, únosy, vězněním ve vlastních věznicích apod. Rovněž vymáhaly majetek od lidí, kteří ho získali jako odškodné za válkou zničení majetek. Kadyrov v době svého tímto způsobem získával kontrolu nad personálním obsazením míst vlády. Premiér Sergej Abramov se držel stranou stejně jako prezident Alu Alchanov, který Kadyrovovi dával najevo svou loajalitu. Většinu

klíčových rozhodnutí v politické, administrativní, ekonomické a finanční sféře však přijímal už před svým zvolením z titulu prvního viceprezidenta Kadyrov.³⁰

Kavkazský emirát

Kavkazský emirát vyhlásil 31. října 2007 Dokka Umarov, v té době exilový (v pořadí pátý) prezident Čečenské republiky Ičkerija (v této funkci nahradil Abdul-Chalima Sadulajeva, který padl 17. 7. 2006). Když Umarov oznámil vznik nové (kvazi)státní entity, zanikla tím republika Ičkerije. Vznik Kavkazského emirátu byl důsledkem hlubokého rozkolu mezi čečenským odbojem, který se v průběhu protiruské rezistence rozdělil na dvě křídla. První se drželo ideje nezávislosti Čečenska na Ruské federaci a jeho pohnutky k boji byly převážně nacionalistického rázu, základní prosazovanou ideou pro ně zůstal čečenský etnický separatismus. Toto křídlo se zrodilo v 90. letech 20. století a jeho mnozí představitelé byli veterány čečenského boje za nezávislost v letech 1991–1996 a následně zastávali i vládní posty v Ičkeriji v letech 1996–1999, tj. v době vlády Aslana Maschadova.

Druhé křídlo bylo tvořeno také veterány z 90. let, nicméně ti postupem času přijali za svou ideu islámského sunnitského fundamentalismu, konkrétně *saláfismu*. Saláfismus, jehož hlavní základnou je Saúdská Arábie (tam se ale označuje spíše jako wahábbismus), je mezi různými variantami islámských fundamentalistických hnutí považován za značně netolerantní k jinověrcům a nebezpečný svým důrazem na nastolení teokratické diktatury.³¹

K rozšíření této ideologie došlo z několika důvodů: první příčinou byla skutečnost, že čečenskému odboji začaly přicházet peníze ze zemí, v níž je saláfismus vlivným, či dokonce jediným náboženským proudem, hlavně z Kataru, Saúdské Arábie, Spojených arabských emirátů či dalších sunnitských zemí. Spolu s penězi přicházely i možnosti studijních pobytů a saláfistická propaganda, která oslovila část čečenského odboje již v 1. polovině 90. let. Saláfismus také v 90. letech zapustil poměrně pevné kořeny v sousedním Dagestánu během postkomunistické obnovy náboženského života. Přestože Dagestán nebyl dějištěm žádného ozbrojeného konfliktu, stal se fakticky

³⁰ <http://www.watchdog.cz/>. [online]. 8.4.2016 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.watchdog.cz/?show=000000-000014-000434-000021&lang=3>
<http://www.globalsecurity.org/>. [online]. 8.4.2016 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/kadyrov.htm>

³¹ KROPÁČEK, L.: Duchovní cesty islámu, Praha 2011, str. 173-5.257-8.

centrem saláfismu na severním Kavkaze. K saláfismu se postupem času začali připojovat někteří vlivní představitelé čečenské rezistence, kteří napomohli propagaci tohoto náboženského proudu v Čečensku. Jednalo se především o Šamila Basajeva, Salmana Radujeva a klan Basajevoých. Ačkoliv v řadě případů se lze domnívat, že jejich sepětí se saláfistickými organizacemi mělo poměrně pragmatický charakter a často se jednalo pouze o zástěrku pro krytí mnohem prozaičtějších kriminálních aktivit a warlordismu, přesto mezi těmito propojeními můžeme hledat kořeny pozdějšího vzniku Emirátu Kavkaz a politického úpadku čečenského etnického separatismu.

Zásadní však byla skutečnost, že ačkoliv se v první čečenské válce podařilo elitním separatistům vojensky donutit federální síly k jednáním a umožnit vznik státu prakticky nezávislého na federálním centru, nepodařilo se jim naplnit faktickou státnost žádným smysluplným způsobem. Budování státu v případě republiky Ičkeria naprosto selhalo – země se stala volným útočištěm pro různé nestátní ozbrojené vojenské subjekty v podobě teroristických skupin, lokálních milic a radikálních islamistů, byla ekonomicky rozvrácena, neprobíhala žádná post konfliktní rekonstrukce, obyvatelstvo trpělo stejně jako za válečných operací a politické elity v čele s prezidentem Aslanem Maschadovem nebyly schopny situaci řešit. Maschadov sice těžil z pozice národního hrdiny, které dosáhl jako hlavní velitel ozbrojených sil za doby prvního prezidenta Dudajeva, kdy se mu podařilo federální síly pokořit operací Groznyj a vyjednat v Chasavjurtu pětiletou „zkušební nezávislost“ Čečenska, v roli prezidenta však zklamal a záhy ztratil sympatie nacionalistů (ústupky islamistům) a většiny populace (ekonomická a bezpečnostní situace). Sympatie ztratil i u představitelů tradičního islámu, pro které bylo jeho saláfistické pojetí cizí, proto ho odmítali. Nejvýraznějším představitelem tohoto proudu byl nejvyšší muftí Čečenské republiky Ičkeria Achmat Kadyrov, který se následně stal představitelem početného křídla separatistického hnutí, jež během druhé čečenské války přešlo na stranu federálních sil.

Po skončení druhé čečenské války se čečenský etnický separatismus dostal do ideové i personální krize. Velká část jeho elit zahynula v bojích, další část emigrovala (Zakajev, rodinní příslušníci Maschadova a Dudajeva) a nemalá část jich přešla na stranu federálních sil (Kadyrův klan, Jamajedové). Zbylí aktivní odbojáři a povstalci tak stále více podléhali radikálnímu saláfismu, ve kterém viděli jedinou sílu, která zůstala ve striktní opozici k Rusku a zároveň byla politicky životaschopná. To se konec konců hodilo i ruskému vedení, která začala protičečenské tažení interpretovat jako boj s islámskými teroristy. Přetažením části separatistických sil na svoji stranu se Moskvě

podánilo konflikt „čečenizovat“ a o další vyjednávání nebo kompromisy s umírněnými povstalci ztratila zájem. Maschadov se tím ocitl ve faktické izolaci a rychle ztrácel své příznivce. Faktickou kontrolu čečenského území převzali za pomoci federálních sil Kadyrovců.

Již v roce 2004 vyzýval Maschadov otevřeně k rozšíření ozbrojené rezistence proti federálnímu centru, byť islámskou rétoriku využíval spíše obecně a nepodporoval jmenovitě saláfismus. Jeho nástupce Abdul-Chalim Sadulajev rozšířil čečenský odboj, který byl stále častěji označován termínem džihád.³²

V roce 2005 vyhlásil sjednocenou Kavkazskou frontu, kterou rozdělil na sektory Ingušsko, Severní Osetie, Kabardino-Balkarie, Stavropolskij kraj, Krasnodarajskij kraj, Karačaj-Čerkesije a Adygea, které byly podřízeny ičkerijskému vrchnímu velení. Dagestánská fronta byla v té době nezávislou. Začali se ve větší míře objevovat útoky islamistů na různé cíle na severním Kavkaze, přičemž k nejvíce spekulovaným byly útoky na někdejší hlavní město Ingušska Nazraň, k němuž došlo již v roce 2004 a metropoli Kabardio-Balkarie Najčik v roce 2005. Útoky islamistů, které měly charakter pozemní guerilové operace a nikoliv časoprostorových teroristických činů, stály život stovek lidí. Ve městech *bojevici* (*Termínem bojevik, který vychází z ruštiny, jsou označováni v ruskojazyčném prostoru protifederální povstalci/vzbouřenci původně v Čečensku a posléze v dalších severokavkazských republikách. Termín se stal běžně používaným v politickém, mediálním i obecném diskursu. Běžně je již používán i v anglojazyčných textech zabývajících se problematikou konfliktů na severním Kavkaze.*) napadali především administrativní objekty, policejní stanice, kasárny a podstatou je, že většina již nebyla čečenského původu. Klíčovým motivačním prvkem boje proti federální vládě již nebyl čečenský etnonacionalismus, ale radikální islamismus saláfistického typu.

Od roku 2004 můžeme pozorovat, že ozbrojené útoky proti vládním cílům stále více páchají skupiny ozbrojenců, jež jsou spjaty s ideou radikálního fundamentalistického islamismu a nikoliv čečenského etnoseparatismu, ačkoliv Čečenci hrají stále důležitou roli – kvůli faktu, že jádrovou oblastí ozbrojeného násilí v oblasti severního Kavkazu bylo od roku 1991 Čečensko. Vyhlášení Emirátu Kavkaz a ukončení etnoseparatistické Čečenské republiky Ičkerija bylo vyvrcholením postupného procesu

³² SOULEIMANOV, E.: The Caucasus Emirate: Genealogy of an Islamist Insurgency. Middle East Policy. 2011, roč. 18, č. 4, s. 155–168.

ideologického štěpení a proměny čečenského etnocentrického povstalectví v severokavkazské islamistické vzbouřenectví.³³

8.2. Vnější aktéři

Když v září 1999 začala ruská armáda operace proti extrémistům v Čečensku, věřily západní státy, že půjde jen o krátkou protiteroristickou kampaň. Už v prosinci 1999, byl zřejmý opak, a proto začaly vyvíjet na Rusko nátlak. Francie, Německo, velká Británie, USA, EÚ, OBSE a Rada Evropy Rusko upozorňovaly na možnost zavedení sankcí ze strany západních států, pokud nebude dodržovat lidská práva. Rozsáhlé letecké bombardování si totiž vyžádalo mnoho civilních obětí a mělo za následek uprchlické vlny obyvatelstva do sousedních republik; více než 12 000 uprchlo do Dagestánu, 150 až 180 000 do blízkého Inguška.³⁴

Ruské jednotky se především zaměřovaly na vyhledávání partyzánských skupin, na jejich splývání s civilním obyvatelstvem bylo a je příčinou pokračujícího násilí proti civilistům. Do světa pronikaly informace o porušování lidských práv, o zločinech proti lidskosti a válečných zločinech, kterých se dopouštěli ruští vojáci. Rusko ale neprojevalo velký zájem o vyšetřování zločinů, kterého se jejich vojáci dopustili. Kvůli porušování lidských práv podnikla proti Rusku konkrétní kroky pouze Rada Evropy. Parlamentní shromáždění RE vyzvalo v lednu 2000 obě strany k uzavření příměří a propuštění zajatců. Rusko mělo zajistit přístup humanitární pomoci, médií a především dodržování základních lidských práv. Protože to ani jedna strana nesplnila, ztratilo Rusko v dubnu 2000 hlasovací právo v RE s tím, že když nesplní stanovené podmínky, bude mu pozastavené členství. Tyto kroky odmítla většina ruských politiků jako zasahování do vnitrostátních záležitostí Ruska, ale prezident Vladimír Putin poprvé veřejně souhlasil s politickým řešením konfliktu. Proto v květnu 2000 RE ukončila proces pozastavování ruského členství, ačkoliv Rusko vyhlásilo, že v Čečensku jednostranné příměří neuzavře. Jelikož RE nedisponuje ekonomickými sankcemi,

³³ <http://www.rexter.cz/islam-a-islamismus-na-severnim-kavkaze-problemy-kontroverze-trendy/>.
<http://www.rexter.cz>. [online]. 21. 4. 2016 [cit. 2016-04-21].
<http://www.obranaastrategie.cz/cs/archiv/rocnik-2013/2-2013/clanky/emirat-kavkaz.html#5>.
<http://www.obranaastrategie.cz>. [online]. 21. 4. 2016 [cit. 2016-04-21].

³⁴ BALABÁN, M.: Čečensko: bolavé místo Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001.

členské státy ovlivňuje politickým a morálním nátlakem, nemá prakticky žádnou možnost jak ovlivnit Rusko.³⁵

Na jednání Ruska a Evropské unie 30. října 2000 Vladimír Putin prohlásil, že „Rusko si nenechá vzít legitimní právo na sebeobranu, udržení státních hranic a zachování celistvosti Ruské federace jako jednotného státu. Konflikt vyvolali, stejně jako v Kosovu, náboženští fanatici a separatisti. Západ se tím musí konečně zabývat a přijmout tuto pravdu.“ Poukázal na podobnou situaci ve Španělsku a Irsku a vyčítal představitelům Evropské unie, že zatímco separatisté ve Španělsku jsou považováni za teroristy, čečenští separatisté mají u evropské veřejnosti pověst za suverenitu státu.³⁶

Po teroristických útocích na USA 11. září 2000 západní svět přehodnotil svůj postoj k čečenské válce. Rusko se pokusilo využít okolností ve svůj prospěch. Nejdříve pojmenovali „akci na obnovení ústavního pořádku“ v Čečensku na „protiteroristickou kampaň“, poté vykreslili paralelu mezi událostmi ve Spojených státech a jeho vlastními vojenskými akcemi v Čečensku. Výměnou za ruskou podporu v boji s mezinárodním terorismem získalo Rusko od Západu tichý souhlas s politikou vedenou na Kavkaze. Západ přijal i novou tezi o odpovědnosti za válečné zločiny.

Krise v Čečensku vyvolala v ruské politice další problém – zhoršení vztahu s Gruzii kvůli sporu o údolí Pankisi na gruzínsko-čečenských hranicích. Obyvatelé Pankisi tvoří kromě Gruzínců i Kisti (etnická skupina blízká Čečencům), kteří jsou však loajální ke Gruzii a nevyžadují nezávislost. Zhoršení politické a ekonomické situace po rozpadu SSSR způsobilo rozpad sociálního zabezpečení a spolu se špatnými možnostmi obživy donutily obyvatelstvo hledat alternativní možnosti přežití. Situace se zhoršila v důsledku druhé čečenské války. Kvůli absenci státní moci se rozšířily kriminální gangy pašující drogy a zbraně do Čečenska. Na konci roku 1999 se do údolí uchýlilo několik tisíc uprchlíků z Čečenska, což zhoršilo ekonomickou situaci. V roce 2000 Rusko opakovaně obviňovalo Gruzii, že v Pankisi ukrývá a cvičí čečenské teroristy. Tbilisi nakonec přiznalo, že spolu s čečenskými uprchlíky se na jeho území dostal blíže neurčený počet bojovníků, nicméně odmítlo, že by se na tomto území nacházel výcvikový tábor teroristů.³⁷

³⁵ BAŇOUCH, H., FEDORKO, M.: Mezinárodní organizace. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2001, s. 215-217

³⁶ SOUKUP, J.: Quo vadis, Putine? Nové Rusko v dějinných souvislostech. Riopress, Praha, 2003, s. 408-409

³⁷ HANČILOVÁ, Blanka: Pankisi. In: Mezinárodní politika, IIR, Praha, 5/2002, s. 24-25

Rusové však trvali na tom, že v Gruzii měli čečenští bojovníci značnou svobodu a měli na jejím území zásobovací základny a to se značnou podporou gruzínské vlády. Vůdce čečenských separatistů Aslan Maschadov měl velvyslanectví hned vedle tbiliského ministerstva vnitra a různé vládní orgány udržovaly přímé styky s čečenskými veliteli v Gruzii. Gruzínské cesty vedoucí do Čečenska sloužily jako tepny mezinárodního terorismu, do Ruska přes ně proudili bojovníci a peníze z arabského světa. Po útocích z 11. září začali na Gruzii vyvíjet nátlak i USA. V lednu 2002 uskutečnilo Tbilisi v Pankisi policejní razii, která však skončila neúspěšně. V červenci a srpnu se spor vyostřil natolik, že ruská letadla bombardovala spornou hraniční oblast a Rusko pohrozilo Gruzii vojenským zásahem. Gruzie naopak obvinila Moskvu, že podporuje separatismus v gruzínském Abcházsku. Nakonec se obě strany po zprostředkovatelské misi USA na summitu SNS začátkem října v Kišiněvě dohodli na společné kontrole gruzínsko-čečenských hranic.

V současné době v souvislosti s globální válkou proti terorismu vedenou USA i s útoky v Evropě se kritika západních vlád zredukovala na občasné protestní prohlášení. Situaci v Čečensku se věnují spíše lidsko-právní organizace. Rusko přitom odmítá, že v Čečensku probíhají boje. Hladinu veřejného mínění rozbouřili rozhovory s čečenským radikálem Šamilem Basajevem, které 3. února 2005 odvysílala britská stanice Channel 4 News a 29. července 2005 americká ABC, přičemž poslední jmenovaná v důsledku toho přišla o akreditaci.

9 DOSAVADNÍ STRATEGIE KONFLIKTU

V druhé čečenské válce padlo okolo 6000 ruských vojáků, téměř 20000 jich bylo zraněno a je také evidováno 1906 nezvěstných. O život přišlo asi 50000 civilistů a asi 2–3 tis. čečenských bojovníků, přesto i po podepsání míru zůstal status Čečenska neurčitý. (Gallová, De Wall, 2000) Rozhodnutí o této otázce bylo odloženo o pár let později. Čečensko už nebylo součástí Ruska, mělo pokračovat stěhování ruských vojsk a hospodářství měla společná rusko-čečenská komise. Rozhodování v komisi ale brzy převzali sami Čečenci. V Moskvě vyvolala Chasavjurská dohoda bouřlivou reakci, Lebed' a mnozí odsuzovali za ztrátu Čečenska. Státní дума označila dohodu za pokračování rozpadu Ruska. Lebed' odůvodňoval nevyhnutelnost dohody tím, že by Rusko válku prohrálo. Mimořádně populární politik nakonec doplatil na svoje úspěchy a prezident Jelcin se ho začal obávat a odstranil ho jako svého konkurenta.

Dne 3. října bylo podepsáno prohlášení o mírovém řešení konfliktu. Hned potom prezident Jelcin stáhl z Čečenska část ruských jednotek a byly dohodnuty nové čečenské parlamentní i prezidentské volby. V listopadu dostaly všechny ruské jednotky příkaz stáhnout se ze separatistické republiky.

Čečenci zorganizovali nové volby 22. ledna 1997. Na jedné straně potřebovali konsolidovat svoje vítězství ve válce, na straně druhé museli zaplnit vzniklé politické vakuum. Následující volby znepokojovaly Rusko z několika důvodů. Mohly být interpretovány i jako uznání nezávislosti Čečenska, navíc se pro jejich brzký termín nemohly voleb zúčastnit desetitisíce uprchlíků žijících v Rusku a Kazachstánu, protože volit bylo možné pouze na čečenském území. To nahrávalo povstaleckým skupinám, protože většina uprchlíků byla ruské národnosti a dalo se předpokládat, že podpoří proruského kandidáta. Ze třinácti vybraných kandidátů měli největší úspěch Aslan Maschadov a Šamil Basajev. Moskva se obávala zejména vítězství Basajeva, jehož považovala za nebezpečného teroristu. Klidný a zdrženlivý Maschadov by byl pro Rusy přijatelnějším partnerem, i když také podporoval nezávislost Čečenska. Maschadov jednoznačně zvítězil už v prvním kole voleb. Podle pozorovatelů OBSE byly volby demokratické, svobodné a legitimní, protože jejich uskutečnění podporovaly všechny politické frakce v Čečensku. Nový demokratický prezident však zavedl hned po volbách islámské právo šaría. To mělo, spolu s prvky parlamentní demokracie, tvořit základ nového státu. Cílem prezidenta bylo nastolit ve válkou zničené zemi vládu zákona

a navázat vztahy s okolním světem. Brzy se však ukázalo, že Maschadov nemá dostatečnou autoritu na celém území. Mimo hlavního města vládli povstalečtí polní velitelé, kteří využívali hlavně staré klanové vazby.

Ve snaze udržet polní velitele pod kontrolou je Maschadov zapojil do vznikající vládní struktury. Dva týdny po volbách byl do funkce premiéra jmenován Šamil Basajev. Čečensko s vlastním prezidentem, vládou, parlamentem, i armádou se de facto stalo nezávislé na Rusku. Neuznal ho však žádný stát a jeho ekonomický rozvoj závisel na spolupráci s Ruskem. Čečensko bylo hospodářsky rozvrácené, hrozil mu ekonomicky kolaps, přesto se Rusko zavázalo mu poskytnout finanční pomoc na obnovu zničené infrastruktury.³⁸

Vnitřní poměry v republice se zhoršily. Zhroucení právního systému způsobilo obrovský vzestup kriminality. Hlavním problémem se staly únosy kvůli výkupnému. Za dva roky bylo uneseno více než 1300 lidí, mezi nimi i několik ruských generálů a osobních vyslanců prezidenta Jelcina. Kromě ruských občanů byly uneseny desítky západních novinářů, pracovníků humanitárních organizací, podnikatelů a misionářů. Rukojmí se stali cenným „zbožím“. Po vraždě šesti zajatých pracovníků Červeného kříže v prosinci 1996 se ze země stáhly všechny humanitární organizace. V roce 1997 uskutečnila vláda několik operací, jejichž cílem bylo osvobodit unesené cizince a zadržet skupiny únosců. Navzdory několika úspěšným akcím byl boj proti únoscům celkově neúspěšný. Koncem roku 1998 po brutální vraždě několika cizinců musela čečenská vláda mobilizovat armádu.

Vztahy s Ruskem byly i po skončení války problematické. V květnu 1997 došlo k sérii výbuchů v jihoruském městě, ke kterým se přihlásil radikální polní velitel Salman Radujev a na rusko-čečenských hranicích se střetli radikálové s ruskými vojáky. Dne 12. května 1997 sice podepsali prezident Jelcin a Maschadov konečnou mírovou dohodu, ale k vyřešení budoucnosti Čečenska nedošlo. Obě strany trvaly na svých stanoviscích, Rusko bylo proti nezávislosti republiky a souhlasilo jen s její rozsáhlou autonomií v rámci Ruské federace, Čečensko požadovalo absolutní suverenitu a rovnoprávné vztahy. Jednání se ocitlo ve slepé uličce a v platnosti zůstal status quo. Krátce nato byla uzavřena dohoda o obnovení čečenského ropovodu spojujícího Rusko s Ázerbájdžánem, jakož i o výstavbě nových ropovodů. Napětí začalo

³⁸ MRÁZEK, Jozef: V náručí Moskvy. In: Prague Watchdog, [online], 16. 3. 2016. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>
CHLEBNIKOV, Pavel: Kmotr z Kremlu Boris Berezovskij. BB art, Praha, 2003, s. 230

narůstat v srpnu 1998, Rusko se totiž během finanční krize ocitlo na pokraji bankrotu a nebylo schopno Čečensku vyplatit slíbenou finanční výpomoc. Křehké vztahy také narušily únosy několika vysoce postavených představitelů ruské vlády na přelomu let 1998 a 1999. V dubnu 1999 Čečensko dokonce odstavilo svůj ropovod, protože Rusko za jeho užívání nebylo schopné platit. V létě došlo k řadě násilných incidentů – Čečenci přepadávali ruská pohraniční stanoviště a podnikali i teroristické útoky. Kreml pohrozil preventivními útoky. Svou roli také sehrála vnitropolitická situace před prosincovými parlamentními volbami, kdy se mnozí politici snažili vzrůstající napětí využít.

K eskalaci napětí došlo po změně poměru sil v Čečensku. Nepřehlednou státní strukturu oslabovaly vnitřní politické spory, postavení prezidenta Maschadova sláblo a Šamil Basajev ho vyzval k rezignaci a rozpuštění parlamentu. Zemi měla spravovat islámská rada starších. Maschadov výzvu odmítl a nařídil vypracovat nový návrh čečenské ústavy, která měla spojit demokratické prvky s islámskými tradicemi. Tento záměr už nestihl splnit, protože čečenští radikálové podnikli útok na území Ruska.³⁹

Dne 7. srpna zaútočilo 2000 wahhábstických čečenských bojovníků v čele s polními veliteli Chattábem a Basajevem na sousední Dagestán, obsadili několik osad a vyhlásili v nich nezávislost „Dagestánského islámského státu“. Invaze měla podnítit celodagestánské povstání, ohlas místního obyvatelstva byla ale ve skutečnosti vysloveně negativní. Dagestánci čečenský útok nejenže odmítli, ale dokonce vytvořili i oddíly domobrany, které bojovaly proti čečenským extrémistům. Vedení Ruska s nově jmenovaným premiérem Vladimírem Putinem považovalo útok za pokus destabilizovat celou politickou situaci v Ruské federaci a přijalo vojenská i ekonomická opatření, aby zabránilo rozšíření konfliktu. Armáda s podporou letectva a dělostřelectva přinutila čečenské oddíly ustoupit. Významnou úlohu hrály i ekonomické kroky – Dagestán okamžitě dostal z federálního rozpočtu finanční prostředky, které mu patřily v rámci dotační politiky, protože Čečenci se původně spoléhali na spojení s nespokojeným Dagestánem.

Po útoku de facto přestaly platit chasavjurské mírové dohody a případná suverenita Čečenska se stala ještě více nereálná. Nezávislé Čečensko pod vedením radikálů by ohrozilo bezpečnost ruského státu a jako centrum islámského extrémismu a mezinárodního terorismu by se stalo trvalou hrozbou. Ze předpokladu, že by se

³⁹ cit. CHLEBNÍKOV, Pavel: Kmotr z Kremlu Boris Berezovskij. BB art, Praha, 2003, s. 231
MRÁZEK, Jozef: V náručí Moskvy. In: Prague Watchdog, [online], 16. 3. 2016. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>

Čečensko fakticky stalo nezávislým státem, by se dal Basajevův útok na Dagestán, tedy na část ruského území, klasifikovat jako nepřátelský čin jednoho státu vůči druhému, po kterém obvykle následuje vyhlášení války. Ruská vláda tento fakt plně využila ve svůj prospěch. V porovnání s ruským útokem koncem roku 1994 dodala čečenská invaze následnému postupu ruské strany legitimitu. Moskva ostatně svůj zákrok na mezinárodním poli obhajovala hlavně tím, že brání pronikání islámského extremismu na Kavkaz a do střední Asie a že bojuje proti vznikajícímu teroristickému režimu.

Krátce po úspěšném vytlačení Čečenců z Dagestánu se válka opět přenesla na ruské území. Ráno 9. září 1999 vybuchla pod obytným domem v Moskvě bomba, která zabila většinu ze stovky jeho obyvatel. O čtyři dny později otřásla Moskvou další exploze, která způsobila zřícení obytného domu a zabila 118 lidí. K útokům došlo v dalších ruských městech Bujnask a Volgodonsk. Celkově si útoky vyžádaly 300 obětí. Nejvyšší čečenští velitelé sice odmítli odpovědnost, ale útoky změnily postoje ruské veřejnosti i politických elit a druhou protičečenskou kampaň podpořily.

V důsledku útoků na ruská města se válka rozpoutala naplno. Na přelomu září a října 1999 překročilo 100 000 ruských vojáků čečenské hranice s cílem vytvořit nárazníkové pásmo, jakýsi sanitární kordón, který měl zabránit pronikání ozbrojenců do Ruska. Na území, které federální vojska neobsadila, vyhlásil prezident Maschadov výjimečný stav, čímž Čečensko de facto vstoupilo do války. V celé republice se rozpoutaly rozsáhlé boje, které už na začátku operace zničily 75 procent důležitých pozic čečenských skupin. Koncem roku 1999 se ruským vojskům podařilo obsadit všechny důležitá čečenská města na severu země (Gudermes, Argun, Urus-Martan) a začátkem roku 2000 dobyly i Groznyj a postupovaly dále na jih. Navzdory tomu, že Rusko nedokázalo zlomit odpor separatistů, Moskva v lednu 2001 ukončení vojenské fáze operace.

10 ZÁVĚR

„Čím déle člověk události na Severním Kavkaze sleduje, tím více nabývá přesvědčení, že není první nebo druhá čečenská válka z devadesátých let 20. století. Čečenská válka je jen jedna a začala ve století osmnáctém,“ píše Libor Dvořák, překladatel a novinář se specializací na Rusko a přilehlé oblasti, v červnu 2000 v doslovu k českému vydání knihy Čečensko. Vítězství a prohry Carlotty Gallové a Thomase De Walla. I když tato slova byla napsána před 16 lety, domnívám se, že neztratila ani dnes nic ze své aktuálnosti a že vystihují velmi přesně osud této malé severokavkazské země. Tři sta let se snaží ruská velmoc, ať již v podobě carského Ruska, komunistického státu, nebo současné stále více se centralizující a na síle nabývající světové velmoci, udržet v Čečensku svoje předpolí v oblasti Severního Kavkazu. Jeho geografická poloha, nerostné bohatství a z nich vyplývající strategický význam této malé země jako transferového území a důležitého dopravního uzlu, ani v současné době „nedovoluje“ Moskvě se tohoto území vzdát a propustit ho ze svého federálního svazku.

Tyto geograficko-ekonomické důvody, proč udržet Čečensko ve federaci, během posledních dvaceti let ještě posilují další faktory. Pokud by se Čečensko osamostatnilo, zvýšila by se reálná možnost „dominového efektu“ národně osvobozeneckých snah v dalších regionech, a to nejen na Severním Kavkazu. Druhý faktor představuje „vývoz“ islámského terorismu z Čečenska na území Ruské federace i mimo něj. Pro Kreml, který v současné době v rámci (a pod záminkou) globálního boje proti islámskému terorismu, postupně „uměňuje“ demokratická práva a svobody další legislativou, je výhodné, když tyto zákony platí v celé federaci, tedy i ve stávající autonomní Čečenské republice.

Od roku 2007 Čečensku vládne pevnou rukou v pořadí desátý prezident Ramzan Kadyrov, syn bývalého prezidenta Achmata Kadyrova. Během svého čtyřicetiletého života „prožil s Čečenskem“ aktivně obě války, v té první bojoval po boku svého otce pro Rusku, na počátku druhé války přešli oba na „druhou stranu“ konfliktu.

Bezpečnostní analytik Tomáš Šmíd z brněnské Masarykovy univerzity, který se situací v Čečensku dlouhodobě zabývá, charakterizuje jeho vládu v rozsáhlém rozhovoru pro idnes.cz: *„Kadyrov se stal jakýmsi údělným knížetem neofeudálního typu,*

kdy za poskytnutí léna zachovává loajalitu svému leníkovi - Putinovi. A zaručuje mu, že navenek udrží ‚brand‘ jednotné a teritoriálně nedělitelné Ruské federace.“⁴⁰

Od této charakteristiky legitimního čečenského „vůdce“ se pak odvíjí reálné rozložení politické i ekonomické moci v Čečensku. Kadyrov je považován za hlavní oporu Kremlu v Čečensku a Putina muže. Výměnou za to, že se mu daří držet povstalce v relativním příměří, mu ruský prezident ponechává téměř neomezenou moc, neřeší Kadyrovovy kontroverzní výroky a vystoupení, kterými na sebe strhává pozornost, přivírá oči nad jeho „hospodařením“ s penězi z federálního rozpočtu. Kadyrov je terčem kritiky ruských ozbrojených sil, ruské veřejnosti i obhájců lidských práv. Nicméně i přes tyto kritické hlasy z vlastních řad na něj prezident Putin nedá dopustit. „Řada mých zdrojů z oblasti tvrdí, že v tom vztahu je skutečně něco silně osobního. Navíc Putin s Kadyrovem spojil svoji čečenskou politiku, která ho do značné míry vynesla k moci - popularitu získal díky svému tvrdému a nemilosrdnému postupu v druhé čečenské válce,“ popisuje v rozhovoru Šmíd současné vztahy Moskva – Groznyj.

Lze tedy předpokládat, že pokud budou u moci tyto dva vládci, současný status Čečenska jako jedné z několika autonomních republik Ruské federace se s velkou pravděpodobností nezmění. Nicméně je třeba počítat i se skutečností, že je prezidentem země, kde se dosud mocenské spory řeší mimo jiné vraždami, únosy nebo atentáty (otec Ramzana Kadyrova, bývalý prezident, zemřel po atentátu v květnu 2004).

Varianta, že by v blízké budoucnosti moc v Čečensku převzala a usilovala od jeho nezávislost exilová vláda mezinárodně neuznané Čečenské republiky Ičkeria, sídlící ve Velké Británii a vedená čečenským bojovníkem za nezávislost a bývalým ministrem kultury čečenské vlády v období samostatnosti Achmedem Zakajevem, není příliš pravděpodobná. O její činnosti v posledních letech média i politici informují jen spoře. Přesto během posledních 5 let lze dvě události, spojené se Zakajevem a exilovou vládou, vzbudily nakrátko pozornost.

V roce 2010 se Zakajev rozhodl uspořádat v Polsku sjezd všech Čečenců, „kteří stojí o to pobavit se o budoucnosti severního Kavkazu a jeho patologickém vztahu s Ruskem. Ne náhodou si vybral pro místo konání téhle poněkud riskantní akce

⁴⁰ http://zpravy.idnes.cz/putinovi-muzi-ramzan-kadyrov-d2v/zahranicni.aspx?c=A150609_065320_zahranicni_vez. <http://zpravy.idnes.cz>. [online]. 21.4.2016 [cit. 2016-04-21].

Polsko.“⁴¹ Událost vzbudila pozornost především proto, že Polsko, přestože Rusko požadovalo jeho vydání zpět do země, Zakajeva Rusům nevydalo.

Druhá událost se pojí s nedávnými teroristickými útoky v Paříži v listopadu 2015. Exilová vláda vydala poněkud překvapivé prohlášení, podepsané „předsedou kabinetu ministrů Čečenské republiky Ičkerie Achmedem Zakajevem“ k útokům, v němž vyjádřila solidaritu s francouzským lidem a soustrast rodinám a přátelům obětí. Nicméně v tomto prohlášení však mimo jiné vysvětluje své stanovisko k těmto a podobným teroristickým útokům: „...*Všichni jsme byli svědky vzniku teroristické enklávy s názvem ISIS. Vláda čečenské republiky Ičkerie se vši odpovědností prohlašuje, že hlavním sponzorem tohoto teroristického gangu je Ruská federace.*“⁴²

I když je to prohlášení exilové vlády, vzbudilo pozornost právě proto, že Čečensko s převahou muslimského obyvatelstva má jako státní náboženství islám a pachatelé pařížských útoků patří k militantním islámským skupinám. V tomto kontextu je obtížné si jen představit, že by v budoucnu mohla exilová vláda vystřídat v Čečensku klidnou cestou Kadyrovův vládnoucí klan a mohla se stát potenciálním partnerem Kremlu pro vyjednávání o případné změně statusu Čečenska.

Přesto se jeví jako jediné možné a nenásilné řešení rusko-čečenského konfliktu trpělivá a dlouhá vyjednávání pod mezinárodním „dozorem“, kterým však musejí být přístupné a ochotné čečenská i ruská strana. Je však méně pravděpodobné, že situace v Čečensku se během současného mocenského rozložení sil, podstatně změní.

41

http://www.lidovky.cz/prochazkova-uchylna-laska-k-vlasti-fuj-dyo/nazory.aspx?c=A100917_075145_ln_nazory_ter. <http://www.lidovky.cz>. [online]. 21.4.2016 [cit. 2016-04-21].

⁴² <http://svobodneforum.cz/cecensky-premier-tvrdi-ze-rusko-podporuje-islamsky-stat/>. <http://svobodneforum.cz/>. [online]. 21.4.2016 [cit. 2016-04-21].

11 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

BAŇOUCH, Hynek, FEDORKO, Martin: Mezinárodní organizace. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2001, s. 215-217

BATURNIN, Jurij Michaljovič. Jelcinova epocha 1988-2000: Od Gorbačeva k Putinovi - obrazy z moderních dějin Ruska. Praha: Knižní klub, 2003. ISBN AS92093

BREŽNÁ, Irena. Vlčice ze Sernovodsku. Zápisky z čečenské války. Praha: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-197-9

ČERNOCH, Filip - Saúdská Arábie: Oprávnění vládnout. V: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1/2005

DE WAAL, Thomas a Carlotta GALLOVÁ. Čečensko - vítězství a prohry. Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno: Tiskárna Ministerstva Vnitra, 2002. ISBN 80-85821-79-6.

HANČILOVÁ, Blanka: Pankisi. In: Mezinárodní politika, Praha: IIR, 5/2002, s. 24-25.

CHLEBNIKOV, Pavel: Kmotr z Kremlu Boris Berezovskij. Praha: BB ART, 2003, s. 231.

JANDOUREK, Jan. Úvod do sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011.

KELLER, Jan. Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-044-5.

KROPÁČEK, Luboš: Duchovní cesty islámu, Praha: SCRIPTUM 2011, str. 173-5.257-8

MÜLLER, Karel B. Politická sociologie - politika a identita v proměnách modernity. 2., rozš. vyd. Praha: Ve Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 1. vyd. 2012. ISBN 978-80-7380-394-0.

PEŤKOVÁ, Alexandra -: Rusko a Čečensko: od minulosti k přítomnosti. Praha: AMO, 2006, (str. 32).

POLITKOVSKÁ, Anna. Ruský deník. Brno: Jota, 2007. ISBN 978-80-7217-471-3.

PROCHÁZKOVÁ, Petra. Aluminiová královna. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny. 2005. ISBN 978-80-7106-730-6.

PROROK, Vladimír a Aleš LISA. Politologie. Aleš Čeněk. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 9788073801410.

SOUKUP, Josef: Quo vadis, Putine? Nové Rusko v dějinných souvislostech. Praha: Riopress, 2003 s. 408-409.

SOULEIMANOV, Emil. Konflikt v Čečensku: minulost, současnost, perspektivy. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011.

ŠMÍD, Tomáš, Eltay DILBAZI and Emil SOULEIMANOV. Etnický konflikt v Čečensku (EthnicConflict in Chechnya). In VAŘURA, Vladimír and Tomáš ŠMÍD. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. p. 185 - 234, 49 pp. Politologická řada; č. 24. ISBN 978-80-7325-126-0.

ŠUBRT, Jiří. Soudobá sociologie IV. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-2219-4.

WAISOVÁ, Šárka: Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, 206 stran, ISBN 80-7178-390-0.

ZNEBEJÁNEK, František. Sociologie konfliktu. Vydání první. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015©2015. 172 stran. Základy sociologie; 12. svazek. ISBN 978-80-7419-177-0.

ZUBOV, Andrej. Dějiny Ruska 20. Století: díl II. Praha: Argo, 2014. ISBN 9788025709214.

INTERNETOVÉ ZDROJE

BBC: [online]. 2005. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/459302.stm>

BBC: [online]. 2014. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-12269155>

Columbia.edu: [online]. 2016. Dostupné z: <http://gulf2000.columbia.edu/>.
http://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Caucasus_Ethno-Ling_lg.png.

FŇUKAL Miloš a ŠERÝ Miloslav Problémové oblasti současného světa: [online]. 2008
Dostupné z: <http://docplayer.cz/305831-Problemove-oblasti-soucasneho-sveta-milos-fnukal-miloslav-sery.html>

Free Czech Media: Čečensky premiér tvrdí, že Rusko podporuje Islámský stát: [online]. 2015. Dostupné z: <http://svobodneforum.cz/cecensky-premier-tvrdi-ze-rusko-podporuje-islamsky-stat/>

Global security: [online]. 2016. Dostupné z:
<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/kadyrov.htm>

Global security: [online]. 2016 Dostupné z:
<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/kadyrov-2.htm>

JANKŮ, Martin: Vojenské rozhledy [online]. 2010. Dostupné z:
<http://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie/kriminalizace-a-nabozenska-radikalizace-v-cecensku-jako-dva-hlavni-trendy-vyvoje-po-roce-1996-a-jejich-vliv-na-dimenzi-terorismu-v-pozdejsim-konfliktu>

JUKL, Marek: Červený kříž [online]. 2005 Dostupné z: <http://www.cervenykriz.eu/cz/mhp/konvence.htm#A3>.

Kavkaz: [online]. 2016. Dostupné z: <http://abchazie.cz/kavkaz.php>

LARYŠ, Martin: Watchdog: [online]. 2008. Dostupné z: <http://www.watchdog.cz/?show=000000-000014-000434-000021&lang=3>

MRÁZEK, Jozef: V náručí Moskvy. In: Prague Watchdog, [online], 2002. Dostupné z: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>

PROCHÁZKOVÁ, Petra: Procházková: úchylná láska k vlasti. Fuj! [online]. 2010 Dostupné z: http://www.lidovky.cz/prochazkova-uchylna-laska-k-vlasti-fuj-dyo/nazory.aspx?c=A100917_075145_ln_nazory_ter.

Russian response first chechen war: [online]. 1995. Dostupné z: <https://russochechenconflict.wordpress.com/russian-response-first-chechen-war/>

SOULEIMANOV, Emil a ŠMÍD, Tomáš: Islám a islamismus na Severním Kavkaze: [online]. 2010. Dostupné z: <http://www.rexter.cz/islam-a-islamismus-na-severnim-kavkaze-problemy-kontroverze-trendy/>

SOULEIMANOV, Emil: Čečna [online]. 2007. Dostupné z: http://www.cecna.cz/?cz_historie=

ŠMÍD, Tomáš: Emirat Kavkaz: [online]. 2013, Dostupné z: <http://www.obranaastrategie.cz/cs/archiv/rocnik-2013/2-2013/clanky/emirat-kavkaz.html#5>

ŠULKOVSKÁ, Barbora: Čečensko, Ingušsko, Dagestán. Komplexná geografická charakteristika vybraných regiónov sveta, [online]. 2015. Dostupné z: <http://www.irucz.ru/cz/info/114005903000/cecenska-rep/oblast/>

TRAYNOR Ian: The guardian: [online]. 2004 Dostupné z:

<http://www.theguardian.com/news/2004/may/10/guardianobituaries.russia>

Wikimedia Commons: Caucasus-politicalcs: [online]. 2016 Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Caucasuspolitical_cs.svg#/media/File:Caucasus-political_cs.svg

Wikimedia Commons: North Caucasus topographic map: [online]. 2008 Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:North_Caucasus_topographic_map-fr.svg

Wikipedia.org: Abdul-Halim Sadulayev [online]. 2006. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Abdul-Halim_Sadulayev

Wikipedia.org: Aslan Maskhadov [online]. 2005. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Aslan_Maskhadov

Wikipedia.org: Chechen Republic of Ichkeria [online]. 2016 Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Chechen_Republic_of_Ichkeria

Wikipedia.org: Dzhokhar Dudayev [online]. 2016 Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Dzhokhar_Dudayev

Wikipedia.org: Zelimkhan Yandarbiyev [online]. 2010. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Zelimkhan_Yandarbiyev

ŽILKOVÁ, Věra: Putinovi muži Ramzan Kadyrov: [online]. 2015. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/putinovi-muzi-ramzan-kadyrov-d2v/zahranicni.aspx?c=A150609_065320_zahranicni_vez. <http://zpravy.idnes.cz>.